

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ВІДДІЛ ОСВІТИ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО РАЙОНУ
ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ (ЯСЛА-САДОК)
КОМБІНОВАНОГО ТИПУ №81 "БІРЮСИНКА"
ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

**Тема: РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ
ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
В УМОВАХ ЗДО**

Автор перспективного педагогічного досвіду:

практичний психолог
закладу освіти (ясел-садка)
комбінованого типу №81
«Бірюсинка»

Дубровіна Яніна Максимівна

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
дошкільної освіти КЗ «ЗОППО»
ЗОР

Байер Ольга Миколаївна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	
1.1 Особливості психічного особистісного розвитку дітей з порушеннями зору	5
1.2 Зміст психологічного супроводу дошкільників з порушеннями зору в умовах закладу дошкільної освіти	7
1.3. Модель психолого-педагогічного супроводу розвитку соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору	10
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	
2.1 Зміст, шляхи та методи вивчення проблеми	11
2.2 Результати дослідження	12
ВИСНОВКИ	14
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	15
ДОДАТКИ	
Додаток №1 Анкети для педагогів і батьків	17
Додаток №2 Діагностичний інструментарій для визначення емоційно-особистісної сфери дошкільників	20
Додаток №3 Ігри на розвиток соціально-емоційної особистісної сфери дошкільників	44
Додаток №4 Практичні рекомендації для батьків	52
Додаток №5 Практичні рекомендації для педагогів	55
Додаток №6 Опис психолого-педагогічного супроводу педагогів: інтерактивні форми співпраці	61
Додаток №7 Опис психолого-педагогічного супроводу сім'ї: «Школа турботливих батьків»	64

ВСТУП

Актуальність теми

На сучасному етапі соціальних, економічних та кардинальних інформаційних змін в Україні, зазнає реформування і освітня система.

Ці зміни в освіті пов'язані з новим ставленням суспільства до дітей з особливими потребами, новим розумінням їхнього особистісного становлення, соціалізації та інтеграції таких дітей у сучасне суспільство.

Інтеграція України у світовий і європейський простір передбачає нові підходи до навчання, орієнтовані на формування основних життєвих компетентностей дітей, готовності їх до життя в соціумі.

В останні роки особливо гостро постає потреба у підготовці дітей з порушеннями зору до самостійного життя.

Сьогодні, на жаль, в Україні порушення зору посідає перше місце (10%) серед інших захворювань. Сучасні фактори, що спричинюють аномалії очей, надзвичайно різноманітні і їх статистика невтішна: недотримання зорового навантаження під час довготривалої роботи за комп'ютером та перегляду телепередач, порушення рухового режиму, фізична слабкість дітей на фоні частих захворювань, низький рівень розвитку емоційно-особистісної та соціальної сфери, неправильне харчування, підвищена нервова збудженість тощо [13, с. 194].

Працюючи з дітьми з порушеннями зору пріоритет завжди віддавався форсуванню інтелектуального розвитку дитини та ігнорувалось ставлення до її внутрішнього світу, який має наповнитись тим унікальним, неповторним змістом та емоційним досвідом, що дитина отримує саме протягом перших семи років життя. Як не прикро, але наслідки такого підходу досить виразно виявляються сьогодні у збільшенні кількості дошкільників, які потребують психологічної і психотерапевтичної підтримки, тому що зазнають проблем адаптаційного характеру до навколишнього середовища.

На жаль, ні для кого не секрет, що кращі друзі сучасної дитини, як слабозорої, так і з нормальним зором – телевизор або комп'ютер, а улюблені заняття – перегляд мультиків або комп'ютерні ігри. Діти стали менше спілкуватися не тільки з дорослими, а й з однолітками. І це серйозна проблема: адже живе спілкування збагачує життя дітей, забарвлює яскравими барвами сферу їхніх почуттів. Сучасні діти стали менш чуйні до інших, не завжди здатні усвідомлювати й контролювати свої емоції. Відсутність належної уваги та своєчасного впливу дорослих на емоційну сферу психічного життя дитини негативно позначається на її розвитку [2].

Сучасними дослідниками розглядаються різні аспекти соціального становлення осіб з особливими потребами: соціалізація особистості (Капська А. І., Безпалько О. В.); соціальне становлення особистості (Абульханова-Славська К. А., Нікуліна Г. В.); самовизначення (Зверева І. В.); тифлопедагогічні аспекти розвитку особистості, здатної до інтеграції в суспільстві (Литвак О. Г., Гудоніс В. П., Синьова Є. П.); проблема спілкування дітей і підлітків з вадами зору з однолітками, членами родини, колегами (Гудоніс В. П., Литвак О. Г., Синьова Є. П., Феоктистова В. А.); особливості формування професійної орієнтації осіб з порушеннями зору Єрмаков В. П.).

Більшість дослідників дотримуються думки, що принципи і проблеми, пов'язані із соціальним і емоційним розвитком дітей з порушеннями зору, насамперед виникають через те, як людина із порушеннями зору сприйнята суспільством і, як вона почуває себе в ньому [6].

Емоційна сфера дітей з порушеннями зору є найменш вивченою в тифлопсихології і тифлопедагогії, тому представляє великий дослідницький інтерес. За свідченням Литвака А.Г. ця прогалина в знаннях тифлопсихології головним чином пов'язана з труднощами об'єктивного вивчення емоцій і почуттів дитини. Однак іншою причиною недостатнього вивчення емоційної сфери дітей з порушеннями зору є

недооцінка значущості емоційних переживань у розвитку їх особистості [6].

Власне цим і обумовлений вибір та актуальність теми.

Об'єкт дослідження

Процес психолого-педагогічного супроводу розвитку соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору.

Предмет дослідження

Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору засобами корекційно-розвиткових ігор у процесі психолого-педагогічного супроводу.

Мета

Створити та реалізувати модель психолого-педагогічного супроводу соціально-емоційного розвитку дошкільників з порушеннями зору в умовах ЗДО.

Завдання:

- вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з визначеної теми та з'ясування теоретичних питань;
- поглиблене вивчення проблеми психологічного супроводу формування соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору;
- визначення стану сформованості соціально-емоційного розвитку у дітей з порушеннями зору;
- систематизація засобів здійснення психолого-педагогічного супроводу;
- систематизація комплексу корекційно-розвиткових ігор і вправ соціально-емоційного напрямку;
- перевірка ефективності застосування корекційно-розвиткових ігор в роботі з дітьми з порушеннями зору.

Гіпотеза дослідження

Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору відбуватиметься за таких умов:

- створення спеціального відповідного до освітніх потреб дітей з порушеннями зору середовища, забезпечення психологічного комфорту;
- забезпечення систематичного медико-психолого-педагогічного супроводу;
- здійснення співпраці психолога, тифлопедагога та вихователя;
- індивідуалізація та диференціація ігрових вправ відповідно до діагнозу, можливостей і особливостей дітей.

Методи дослідження

З метою визначення стану проблеми в наукових дослідженнях, обґрунтування особливостей використання психологічних ігор як засобу формування соціально-емоційної сфери дітей з порушенням зору, виявлення рівня розвитку соціально-емоційної сфери, узагальнення експериментальних даних та перевірки гіпотези – використано наступні методи:

- аналіз і узагальнення наукових даних, психолого-педагогічних, методичних і медичних джерел;
- пряме та кероване спостереження;
- психологічні ігри та вправи;
- діагностика;
- педагогічний експеримент;
- метод математичної статистики для обробки даних.

Адресність досвіду

Досвід рекомендовано використовувати практичним психологам, педагогам (вихователям, вчителям-дефектологам) дошкільних закладів освіти для дітей з особливими освітніми потребами, для дошкільних закладів загального типу, для

інклюзивних груп і класів, вчителям початкової ланки освіти спеціальних та загальноосвітніх шкіл, соціальним педагогам, керівникам гуртків.

Практична база проведення дослідження

Дошкільний заклад освіти (ясла-садок) комбінованого типу №81 «Бірюсинка» Запорізької міської ради Запорізької області. Дослідження проводилися у старшій групі (6 рік життя) компенсуючого типу для дітей з порушеннями зору.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

1.1 Особливості психічного особистісного розвитку дітей з порушеннями зору

З наукових тифлологічних досліджень О. Литвака, І. Моргуліса, Є. Синьової, Л. Солнцевої та ін. відомо, що порушення зорового сприймання звукує можливість наслідування зовнішніх емоційних проявів і розуміння «ситуативного усного мовлення». Порушення зору унеможливають дистантно-оптичне сприймання і відтворення експресивно-мімічних проявів на обличчі, пантомімічних рухів, що віддзеркалюють емоційний стан співрозмовника та проектують подальші поведінкові дії тощо. Відтак недосконалість сприймання емоційних проявів деформує адекватне розуміння дітьми змісту спілкування і характер ставлення до співрозмовника в процесі різних видів комунікації; гальмує пізнавальну активність особистості; сприяє розвитку комплексу неповноцінності; зменшує соціальні контакти та призводить до ізоляції незрячої людини у суспільстві.

Порушення зорової системи, що має важливе значення для розвитку дитини і її життєдіяльності, завдає великої шкоди формуванню психічних процесів, руховій сфері, фізичному розвитку дитини. У дітей із зоровими порушеннями розрізняють внутрішньосистемні вторинні відхилення і міжсистемні.

Внутрішньосистемні вторинні відхилення – це порушення функцій в самій зоровій системі внаслідок первинного дефекту зору.

Таким чином зрозуміло, що в формуванні основних властивостей особистості на перше місце виступають соціальні фактори, дія яких стає відносно або повністю незалежною від часу виникнення та складності офтальмологічного діагнозу. Порушення зору чинить вплив на діапазон виборчого відношення слабозорої дитини до навколишньої дійсності, звукуючи його в залежності від складності дефекту. Проте інтереси до певних видів діяльності, що успішно здійснюються без зорового контролю виявляють себе такими ж глибокими, стійкими та ефективними, як і в нормальних дітей. Отже, між дітьми без порушення зору і слабозорими дітьми відмінності можуть спостерігатися лише в динаміці встановлення різних особистісних властивостей. Підкреслюючи велике значення соціально-психологічного супроводження дітей з порушеннями зору Л.С.Виготський писав, що наступить час, коли аномальні діти, залишаючись слабозорими «перестають бути дефективними, тому що дефективність – це поняття соціальне... Соціальне виховання переможе дефективність».

В сучасних дослідженнях з тифлопсихології в Україні, І.О. Некрасова вивчала вплив розвитку вольових якостей слабозорих дошкільників на особливості їх емоційної сфери. Встановлено, що у дошкільників, які мають порушення в емоційній сфері (афективну поведінку), спостерігаються недоліки самоконтролю та ускладнення при формуванні основ рефлексивної поведінки [24 с. 319].

Багато науковців стверджують, що думки та вчинки людини – це лише продовження її почуттів та емоційних вражень. Уміння розуміти почуття іншої людини пов'язане зі складним процесом пізнання самих себе, своїм ставленням до іншої особи, чи життєвої ситуації.

Діти, що отримують знання для розпізнання своїх емоцій та відчуттів, здібні відчувати емоційний стан іншої дитини, а це в свою чергу сприяє виникненню

доброзичливих стосунків у групах дітей, що виступає позитивним фактором психічного оздоровлення дитини, підлітка та людини взагалі, як члена соціуму в суспільних відносинах. Емоції та відчуття часто формують поведінку дитини, впливають на поставлені нею життєві цілі. Дитина з несформованою соціальною, емоційно-вольовою сферою на фоні психофізичних вад неспроможна поставити та вирішити життєво важливі завдання, досягти достатніх успіхів в навчальній діяльності.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що у дітей з порушенням зору відзначається відставання в психічному і фізичному розвитку внаслідок обмеженої зорової уяви. Зорове та емоційне сприйняття дітей з порушенням зору є значно нижчим, ніж у їх однолітків з масових навчальних закладів.

Дослідженнями тифлопсихологів встановлено, що сліпі і слабозорі діти мають такі самі емоції та почуття, як і зрячі, проте рівень їх розвитку може бути нижчим, також можуть виникати психоемоційні розлади внаслідок окремих очних захворювань.

Порушення зору впливають на емоційні стани людини. Спостерігаються зміни в активності, у проявах напруги, неврівноваженість, невпевненість, пригніченість у стосунках з оточенням [24 с. 306].

Афективні реакції слабозорих дошкільників ускладнюють адаптацію і розцінюються з позиції медико-педагогічної теорії як патохарактерологічні реакції особистості (Л.О.Булахова, В.В.Лебединський, О.М.Саган, Г.К.Ушаков).

Розвиток емоційно-вольової сфери погіршує затримка психічного розвитку різного генезу. Але нам відомо, що емоції і відчуття формують поведінку дитини і навіть штучно створений прояв гарних почуттів відразу викликає в мозку відповідну реакцію. Наша задача і полягає в тому, щоб навчити дитину частіше посміхатись, виражати свої емоції і звертати увагу на оточуючий світ з позитивної точки зору – це і допоможе нам викликати у дитини з порушенням зору відвертість, емоційність і зацікавленість до навчання [12 с. 38].

Діти з порушеннями зору є найбільш вразливими, особливо за шкалою самооцінки. Їм властивий страх перед невідомим простором і невідомими предметами. Це саме стосується і знайомства з іншими людьми. Їхні емоції мало виражаються через міміку, жести, пози, в основному це відбувається через інтонацією, тембр і гучність голосу. Вони дуже добре відчують емоційний стан співрозмовника. Іноді розвиваються негативні риси характеру: невпевненість, пасивність, схильність до самоізоляції; в інших випадках – підвищена збудливість, дратівливість, що переходить в агресивність.

Тифлопсихологи (Солнцева Л.С., Литвак А.Г.) наголошують на тому факті, що порушення зору можуть призводити до розвитку негативних рис характеру, таких як негативізм, сугестивність, лінь і інші. Однак при правильній організації виховання і навчання дитини з порушеннями зору формування позитивних якостей особистості, мотивації спілкування та навчання виявляється практично незалежним від стану зорового аналізатора.

Порушення зору впливають на діапазон вибіркового ставлення дитини, що має порушення зору, до навколишньої дійсності, звужуючи його в залежності від ступеня тяжкості порушення зорових функцій. Однак інтереси до певних видів діяльності, що здійснюється без зорового контролю, виявляються такими ж глибокими, стійкими і дієвими, як і у дітей з нормальним зором. Таким чином, змістовна сторона при розвивальному навчанні виявляється незалежною від дефектів зору.

За даними спостережень Литвака А.Г., Лісіна М.І. порушення зору, значно звужуючи сферу чуттєвого пізнання, не може вплинути на загальні якості емоцій і почуттів, їх номенклатуру і значення для життєдіяльності. Порушення зорових функцій може вплинути лише на ступінь прояву окремих емоцій, їх зовнішнє вираження і на

рівень розвитку окремих видів почуттів. Тифлопсихологи наголошують, що основна причина виникнення аномалій розвитку емоцій і почуттів полягає в неадекватному вихованні і ставленні до дитини з порушенням зору.

Таким чином, вивчаючи особливості розвитку незрячих і слабозорих дітей, ми прийшли до висновку, що компенсаторні процеси, адекватне, спеціально організоване виховання і навчання дітей з порушеннями зору здатні мінімізувати негативний вплив на особистість дитини та її емоційну сферу [5].

Узагальнюючи результати досліджень на проблему емоційних відхилень з урахуванням психічного розвитку при порушенні зору, можна констатувати, що позитивні емоції покращують емоційний стан, а негативні – спричиняють появи вторинних відхилень, що ускладнює процес соціально-особистісних комунікацій і вимагає спеціально спланованої системи корекції ще в дошкільному віці.

1.2 Зміст психологічного супроводу дошкільників з порушеннями зору в умовах закладу дошкільної освіти

Відомо, що перший досвід соціальної взаємодії дитина отримує в родині.

З перших днів свого життя дитина вступає в складну систему взаємин з дорослими (батьками, родичами й іншими дорослими). Між дитиною й дорослими складаються міжособистісні зв'язки, які визначають психологічний склад особистості: ставлення дитини до себе, до світу, різноманітні переживання, пізнавальні й творчі здібності.

Прихід дитини в дошкільну установу пов'язаний із необхідністю пристосування до нової соціальної ситуації, вимог і норм, а також – з оволодінням новими соціальними ролями й відносинами з дорослими та однолітками.

У сучасній науці *психологічне благополуччя* трактують як відчуття особистісної цілісності, внутрішньої рівноваги. Психологічне благополуччя є результатом переживання особистістю успіхів чи досягнень у провідній діяльності, внутрішньої гармонії, реалізацією власного потенціалу дитини.

Психологічне неблагополуччя дитини, проявляючись у сфері її стосунків з іншими людьми й у світі власних переживань, зумовлює такі види порушень:

➤ невірноваженість, швидку збудливість, що проявляються в голосному плачі, вибухах гніву, глибокій образі тощо;

➤ «легку загальмованість», уникання спілкування;

➤ агресивність у взаємодії з ровесниками;

➤ тривожність, що проявляється у переживанні різноманітних страхів.

Таким чином, нерідко дошкільна установа як *інститут соціалізації* не в повній мірі виконує свої функції. В такому разі, умови дошкільного закладу призводять до стресу та фрустрації актуальних потреб дитини, соціальної дезадаптації [7].

Найбільш часто соціальна дезадаптація проявляє себе у таких сферах: труднощі у стосунках з дорослими (батьками та вихователями); труднощі у взаєминах з однолітками; депресивна симптоматика, реальні та ірреальні страхи. Необхідно допомогти дитині ще в дошкільному віці знайти сили в собі самій, навчити її опиратись зовнішнім негативним впливам (стресам, конфліктам) і водночас ефективно взаємодіяти із соціальним довкіллям. Дитина з порушеннями зору в цьому віці часто ще безпорадна і беззахисна, але мудрість дорослих дає їй цей захист, оскільки саме дорослі, які оточують дитину, здатні створити сприятливі умови для її повноцінного особистісного розвитку.

Саме тому діти-дошкільники з порушеним зором потребують кваліфікованого *психологічного супроводу*, спрямованого на профілактику та подолання проблем психосоціального та емоційного розвитку.

Головним принципом роботи практичного психолога у дитячій дошкільній установі має бути індивідуальний підхід, який обов'язково включає:

- виявлення причин та визначення шляхів подолання різноманітних труднощів особистісного зростання дошкільника;

- виявлення інтересів, потенційних здібностей дитини з метою їх подальшого розвитку;

- формування індивідуальної неповторної особистості протягом усього часу психологічного супроводу.

Як окрема модель психологічної роботи, супровід – це спеціально організований процес, спрямований на створення «перехідного простору» (безпечних умов, за яких стає можливим активний розвиток особистості й відбудова зв'язків дитини з порушеним зором із соціумом).

В основу даної моделі покладено гуманістичні підходи до формування особистості.

Головною метою психологічної роботи з дітьми-дошкільниками, які мають ті або інші порушення зору, повинне стати *психологічне благополуччя*. Тобто, психологічний супровід, як модель організації роботи практичного психолога, має забезпечувати умови для психологічного благополуччя та повноцінного психічного та соціального розвитку дошкільника з порушеним зором в ситуаціях соціальної взаємодії, які існують в межах дошкільного навчального закладу. Крім того, психологічний супровід передбачає своєчасне виявлення труднощів психосоціального розвитку дитини й визначення умов та засобів їх корекції і профілактики.

В якості *основних завдань* психологічного супроводу можна виділити:

- створення умов для успішного особистісного зростання дитини в межах педагогічного середовища;

- проектування «індивідуальної траєкторії» кожного дошкільника (прогнозування перспектив його психосоціального розвитку);

- вирішення конкретних психологічних проблем, що виникають в освітньому та корекційно-відновлювальному процесі, формування готовності до пошуку варіантів конструктивного вирішення проблем;

- надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, які мають проблеми психологічного та педагогічного характеру;

- встановлення діалогу між дітьми, їх батьками та найближчими родичами, педагогами;

- формування адекватної поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях.

Як модель професійної діяльності практичного психолога, психологічний супровід має включати в себе наступні важливі положення:

- психолог повинен враховувати вікові та соціокультурні особливості дитини на даному етапі онтогенезу, спиратися на психологічні механізми розвитку дитини; бути при цьому і дослідником, і спостерігачем, і учасником процесу;

- створювати умови для засвоєння дітьми з порушеннями зору системи стосунків зі світом людей і власним «Я»;

- психолог не змінює середовище, а лише допомагає дошкільнику адаптуватись до його умов;

- створює сприятливі психологічні умови для психосоціального розвитку дитини з порушеним зором;

- психолог впливає на дитину безпосередньо та опосередковано через педагогів та батьків;

- психологічні заняття є практичним втіленням ідеї про неперервний психологічний супровід дітей у певній соціальній ситуації розвитку;
- психологічний супровід реалізується в аспекті профілактики, діагностики, корекції та розвитку, психологічної освіти й консультування дітей та дорослих;
- зміст психологічного супроводу визначається відповідно до досвіду учасників, вікових закономірностей розвитку, інтересів дітей та дорослих;
- індивідуальний досвід та активність в його накопиченні сприяють особистісному розвитку дітей та дорослих;
- діти та дорослі краще розуміють один одного, коли спільно вирішують значущі завдання;
- дошкільнята, педагоги та батьки йдуть від конфронтації до порозуміння, якщо вони з повагою ставляться один до одного, мають право і навички самостійного вибору [7].

Як зазначалось, *психологічний супровід* обов'язково має включати у свою структуру *психологічну підтримку* та *психологічну допомогу*.

Психологічна підтримка є одним із найважливіших чинників, який спроможний покращити взаємовідносини між дітьми й дорослими. При дефіциті або відсутності адекватної підтримки дитина відчуває розчарування і схильна до негативних вчинків. Психологічна підтримка – це процес, в якому дорослий робить акцент на позитиві й перевагах дитини з метою підвищення її самооцінки, допомагає дитині повірити в себе і свої здібності, підтримує дитину при невдачах.

Підтримувати дитину – значить вірити в неї. Причому дитина відчуває потребу в підтримці не тільки тоді, коли їй погано, але й тоді, коли їй добре.

Дуже важливо піклуватися про те, щоб створити дитині ситуацію з гарантованим успіхом. Можливо, це вимагатиме від дорослого деяких змін у ставленні до дитини, але справа варта того, позаяк успіх породжує успіх й посилює впевненість у власних силах як у дитини, так і у дорослого.

Окрім психологічної підтримки для збереження психологічного благополуччя дітей-дошкільників з порушенням зором, їх повноцінного особистісного розвитку та ефективної соціальної адаптації необхідно проводити систематичну спеціально організовану психологічну роботу, суть якої полягає у своєчасній та адекватній віковим та індивідуальним можливостям дитини *психологічній допомозі*.

Під психологічною допомогою дитині з боку дорослого ми розуміємо такі спільні дії, в результаті яких з дитиною відбуваються якісні зміни позитивного характеру: покращується її самопочуття, формуються та успішно розвиваються корисні навички та уміння, знімаються або вирішуються особистісні проблеми й настає емоційне полегшення [7].

Одне з головних завдань психологічного супроводу дітей з порушенням зору в умова дошкільного закладу – своєчасне попередження виникнення та корекція вторинних відхилень психоемоційної та соціальної сфери дитини з порушеннями зору. Але ефективність вирішення даного завдання можливе за умови комплексного підходу: 1) шляхом організації спеціальних корекційних занять тифлопедагога; 2) використання вихователем корекційно-розвиткових вправ в процесі освітніх занять за різними освітніми лініями; 3) проведення психологом корекційних ігор на подолання страху і невпевненості, формування інтересу і мотивації, вихованню сміливості та впевненості в своїх силах [13, с.194]. З метою підтримки у дітей зацікавленості, створення мотивації такі заняття проводяться тільки в ігровій формі.

**МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ
ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ**

ПРАКТИЧНИЙ ПСИХОЛОГ

ЗАПЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

ДІТИ

ПЕДАГОГИ

БАТЬКИ

**ДІАГНОСТИКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО
ТА ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ**

-особливості
емоційного розвитку
-емоційне
благополуччя в
дошкільному закладі
-емоційне
благополуччя в сім'ї
-проекування
«індивідуальної
траекторії» розвитку

-психологічний клімат
в колективі
-рівень компетентності
щодо соціально-
емоційного розвитку
дошкільників
-стиль взаємодії
педагогів з дітьми
-зміст просвіти батьків

-стиль взаємовідносин
в сім'ї
-уявлення батьків
щодо значимості
емоційного розвитку
дитини
-стан емоційного
комфорту дитини в
родині

ПРОФІЛАКТИКА, КОРЕКЦІЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ

-психологічні
корекційно-розвиткові
заняття
-проведення
педагогами
психологічних ігор
-інтегровані корекційні
заняття спільно з
педагогами

-медіасемінари
-практико-
орієнтовані семінари
-тренінги
-практикуми
-консультації
-воркшопи
-відеоперегляди

-консультації
-тренінги
-«Школа турботливих
батьків»
-відеосемінари
-«Сторінка
психолога» на сайті
ЗДО

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

2.1 Виявлення початкового рівня сформованості соціально-емоційної сфери дітей з порушенням зору

Експериментальне дослідження проводилося на базі дошкільного навчального закладу (ясел-садка) комбінованого типу №81 "Бірюсинка" Запорізької міської ради Запорізької області у групі 6 року життя компенсуючого типу (для дітей, які мають порушення зору).

Дослідження складалося з трьох етапів:

- констатувальний експеримент;
- формувальний експеримент;
- контрольний експеримент.

У експерименті брали участь дванадцять дітей.

Мета констатувального експерименту: виявити рівень рівень емоційного благополуччя і саморегуляції у дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору.

Завдання констатувального експерименту:

- дібрати методики для визначення емоційно-особистісної сфери дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору;
- підготувати матеріал для проведення обстеження;
- визначити рівень розвитку емоційно-особистісної сфери дітей;
- зробити аналіз результатів, отриманих в ході констатуючого експерименту.

Під час констатувального експерименту використовувалися наступні методи:

- вивчення медико-психолого-педагогічної документації;
- спостереження за дітьми в процесі освітньої, ігрової та самостійної діяльності;
- анкетування вихователів і батьків;
- експериментальне дослідження рівня розвитку просторового орієнтування та емоційно-особистісної сфери дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору.

Для обстеження була організована експериментальна група дітей у кількості дванадцять осіб.

В ході констатуючого експерименту було проведено анкетування вихователя групи, яке засвідчує, що педагог має достатні теоретичні знання та практичні вміння щодо формування соціально-емоційної сфери дошкільників з порушенням зору (*Додаток 1*).

Наслідки вивчення свідчать, що вихователь розуміє важливість комплексного підходу для особистісного розвитку дітей з порушенням зору, формування їх соціально-моральної компетентності.

Варто зазначити що вихователь приділяє увагу цьому питанню в більшості на заняттях, використовуючи корекційно-розвиткові ігри і вправи, як словесного, так і предметно-практичного змісту.

Анкетування та співбесіди з батьками показали, що вони недостатньо усвідомлюють значення емоційного благополуччя дитини з порушенням зору для її особистісного розвитку та соціальної адаптації їх дітей. Вимагає вдосконалення рівень знань та практичних вмінь батьків про особливості соціально-емоційного розвитку дітей з порушенням зору (*Додаток 1*).

За результатами аналізу календарного плану освітньої роботи слід зазначити, що прослідковується система і послідовність у плануванні вихователем корекційної роботи щодо формування соціально-емоційної компетентності дошкільників. Але планування роботи з даного напрямку поза заняттями потребує оптимізації.

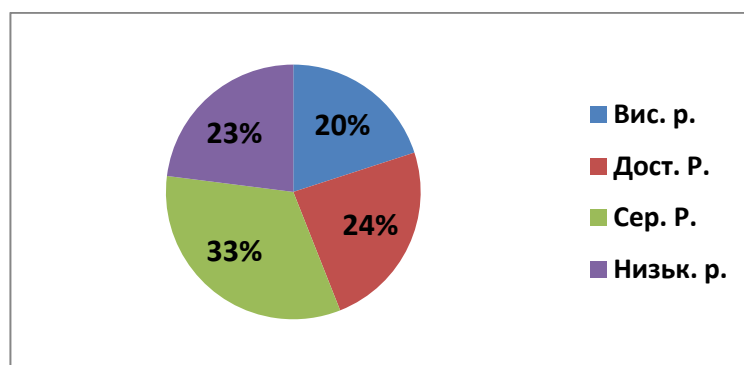
З метою визначення емоційно-особистісної сфери дітей старшого дошкільного

віку з порушенням зору та їх мобільності був використаний наступний інструментарій: тест тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен); тест для батьків «Рівень тривожності та психічного напруження дитини» (за О. Захаровим); проективний тест «Неіснуюча тварина», профіль соціального розвитку; методика «Побудуй дім» (модифікація методики Дубровіної І.В.); методика «Сходишки» (Дембо-Рубінштейна у модифікації, запропонованій Т.Д. Марцинковською); анкета на визначення рівня тривожності, імпульсивності, агресивності (Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.) (Додаток 3).

Діагностичне вивчення рівня тривожності, самооцінки, соціально-комунікативної компетентності, імпульсивності, агресивності, продемонстрував наступні результати: (Таблиця 1)

Таблиця 1

<i>Рівні</i>	<i>В</i>	<i>Д</i>	<i>С</i>	<i>Н</i>
<i>Критерії</i>				
Тривожність	33,3%	16,7%	33,3%	16,7%
Самооцінка	16,7%	16,7%	41,6%	25,0%
Соціально-комунікативна компетентність	-----	50%	33,3%	16,7%
Імпульсивність	33,3%	16,7%	25,0%	41,6%
Агресивність	33,3%	33,3%	33,3%	33,3%

В результаті отриманих даних при обстеженні рівня сформованості емоційно-особистісної сфери дітей з порушенням зору були визначені напрями корекційної роботи.

Мета: намітити комплексні шляхи та засоби корекційно-розвиткової роботи щодо розвитку емоційно-особистісної сфери дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору в співпраці з вихователем та тифлопедагогом.

Завдання:

- підібрати матеріал для розвитку емоційно-особистісної сфери дошкільників;
- підібрати психологічний інструментарій соціально-емоційного розвитку;
- систематизувати корекційно-розвиткові ігри та вправи;
- розробити практичні рекомендації для педагогів та батьків.

2.2 Визначення та апробація форм і методів роботи, які сприяють розвитку емоційно-особистісної сфери дітей дошкільного віку з порушенням зору. Проведення формувального експерименту.

Мета формувального експерименту: формування соціально-емоційної сфери дошкільників з порушенням зору, їх особистісного розвитку засадами психологічних ігор і вправ.

Завдання формувального експерименту:

- підвищення самооцінки;
- вміння розрізняти емоції;
- корекція страху, невпевненості, тривожності;
- підвищення комунікативної активності;
- корекція агресивності, дратівливості;
 - налагодження взаємин з однолітками.

Під час формувального експерименту використовувалися наступні методи:

- ігри на зняття тривожності
- ігри на підвищення самооцінки
- ігри на корекцію агресивності
- ігри на розвиток соціально-комунікативної компетентності
- ігри на зняття страхів та підвищення віри в себе
- психогімнастика
- консультації, практичні рекомендації для батьків (Додаток 4)
- консультації, практичні рекомендації для педагогів (Додаток 5).

Очікувані результати: в результаті проведення вищевказаних форм та методів роботи, у дітей повинен підвищитися рівень сформованості соціальної, емоційно-особистісної сфери та рівень їх компетентності.

Контрольний експеримент. У експерименті брали участь дванадцять дітей.

Мета цього експерименту: з'ясувати рівень розвитку емоційно-особистісної сфери після проведення корекційно-розвиткової роботи, і порівняти з даними які були отримані на етапі констатуючого експерименту.

Відповідно до мети контрольного експерименту були поставлені наступні завдання:

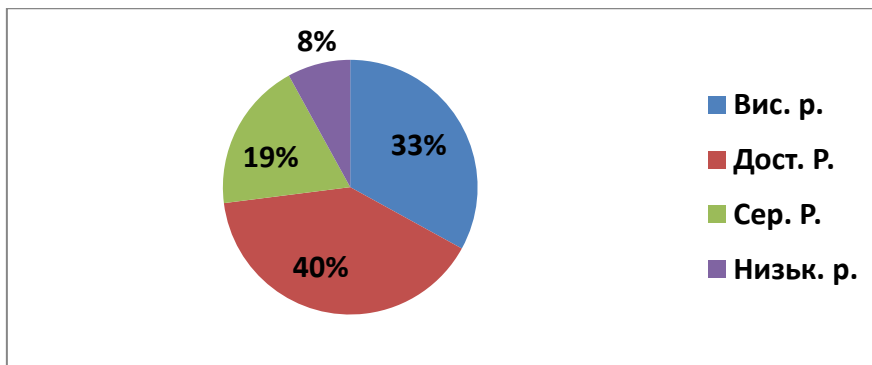
- провести повторне обстеження стану емоційно-особистісної сфери дітей з порушенням зору;
- зробити порівняльний аналіз результатів експерименту;
- зробити висновки і показати динаміку розвитку емоційно-особистісної сфери дошкільників.

На етапі контрольного експерименту фіксувались результати проведеної роботи. Використовувалась та ж методика дослідження просторового орієнтування і емоційно-особистісної сфери, що і на етапі констатуючого експерименту.

Дослідження показало: після проведення корекційної роботи у дітей спостерігається підвищення рівня розвитку емоційно-особистісної сфери. В ході контрольного експерименту нами були отримані наступні результати (Таблиця 2).

Таблиця 2

<i>Рівні</i>	<i>В</i>	<i>Д</i>	<i>С</i>	<i>Н</i>
<i>Критерії</i>				
Тривожність	-----	-----	25,0%	75,0%
Самооцінка	50,0%	41,6%	8,4%	-----
Соціально-комунікативна компетентність	-----	50%	33,3%	16,7%
Імпульсивність	-----	-----	33,3%	66,7%
Агресивність	-----	-----	16,7%	83,3%

Отже, при порівнянні результатів помітні істотні зрушення. Значно підвищився рівень сформованості соціально-емоційної сфери дошкільників, рівень їх особистісного розвитку.

ВИСНОВКИ

Реалізація психолого-педагогічного супроводу корекційно-віновлювальної роботи, співпраця психолога, тифлопедагога і вихователя сприятиме оптимізації розвитку соціально-емоційної сфери дітей з порушеннями зору, формуванню у дошкільників ціннісних уявлень і понять, збагаченню емоційного досвіду.

Це, в свою чергу, забезпечить адаптацію дітей до навколишнього й соціального середовища; допоможе оволодіти різними видами діяльності: ігровою, навчальною, трудовою, комунікативною; оптимізує формування особистісного ставлення до довкілля, етичних і моральних норм; підвищить рівень загальної ерудиції, що сприятиме неперервному навчанню протягом життя.

У дітей з порушеннями зору спостерігається своєрідність емоційно-вольової сфери, характеру і відносин з оточуючим світом. Ця категорія дітей відрізняється особливостями поведінки. Такі особливості пояснюються невдачами і труднощами в навчанні, грі, спілкуванні з однолітками. Недостатність зорового аналізатора викликає порушення не тільки зорового сприйняття, але й діяльності особистості в цілому.

Саме тому однією з головних умов успішної соціальної адаптації та емоційного розвитку дітей з порушеннями зору є той факт, що в комплексі з освітньою і корекційно-відновлювальною роботою необхідно вирішувати завдання соціально-емоційного розвитку.

Перспективою подальшої роботи з розвитку соціально-емоційної сфери дошкільників є створення парціальної програми «Цікаві здоровинки для кожної дитинки» (для молодшого, середнього та старшого дошкільного віку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://aqce.com.ua>
2. <http://dspace.onu.edu.ua>
3. <http://koippo.in.ua>
4. <http://www.ird.npu.edu.ua>
5. <https://psiukrearth.ru>
6. <https://vipsoft.blob.core.windows.net>
7. www.ird.hpu.edu.ua
8. Байер, О. Особливості формування соціальної впевненості дитини / О. Байер // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. - №3. – С. 25-26; №4. – С. 45-51
9. В.М. Мінаєва. Розвиток емоцій дошкільнят. Заняття. Ігри. /Посібник для практичних працівників дошкільних установ-М.: АРКТИ, 2001-48с.
10. В.П. Єрмаков, Г.А. Якунін. Розвиток, навчання і виховання дітей з порушеннями зору. М., 1990.
11. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з вадами зору: [методичний посібник] / В.В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 80 с
12. Гудонис В. Теоретические предпосылки интеграции лиц с нарушенным зрением // Дефектология. - 1996.- №2. - 46 с.
13. Єрмаков В.П., Якунін Г.А. Основы тифлопедагогика: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.
14. Забрамная С.Д. Від діагностики до розвитку: Матеріали для психолого-педагогічного вивчення дітей в дошкільних закладах і початкових класах шкіл. Серія «Школа для всіх». – М.: Новая школа, 1998. – 144с.
15. Забрамная С.Д. Практичний матеріал для проведення психолого-педагогічного обстеження дітей : посібник для психолого-медико-педагогічних комісій – М.: Гуманітар. Вид. центр ВЛАДОС, 2008. . – 32с.; 115 карт. . – (Корекційна педагогіка).
16. Кобильченко В.В. Корекція психосоціального розвитку учнів 1 –4 класів з вадами зору : наук.-метод. посіб / Вадим Володимирович Кобильченко. К.: Актуальна освіта, 2005. – 150с.
17. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту: навч.-метод. посіб. / [В.В. Кобильченко, В.І. Бондар, Г.О. Блеч та ін.]; за ред.: В.І. Бондаря, Л.С. Вавіної, В.В. Тарасун – К.: 2008. – 284 с.
18. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / [В.В. Кобильченко, Л.С. Вавіна, К.О. Глущенко та ін.]; за ред. Вавіної Л.С. – К.: Наук. світ, 2009. – 168 с.
19. Комплексне вивчення готовності дитини до шкільного навчання: діагностичний інструментарій / Укл. О.М. Байер. – Запоріжжя: ООО «ЛПС» ЛТД, 2006. – 59с.
20. Концептуальні засади психологічного супроводу дошкільників з порушеннями зору.
21. Котляров Л. Модель випускника з вадами зору // Дефектолог. – 2010. – №8. С. 37-40

22. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: – ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ» -2010.
23. Сасіна І.О., Гребенюк Т.М. - Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору в умовах інклюзивного навчання
24. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 365 с. – (Вища освіта ХХІ століття
25. Хухлаєва О. В. Практичні матеріали роботи з дітьми 3-9 років. Психологічні ігри, вправи, казки. - М., Генезис, 2005.
26. Хухлаєва О.В., Хухлаєв О.Є., Первушина І.М. Маленькі ігри в велике щастя. Як зберегти психічне здоров'я дошкільника. – М.: Апрель Пресс, Вид-во ЕКСМО-Пресс, 2001. – 224с.
27. Чистякова М. И. Психогімнастика /Під ред. М. И. Буянова.—2-е вид.- М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - 160 с.
28. Широкова Г.А. Розвиток емоцій і почуттів у дітей дошкільного віку.- Ростов-на-Дону «Феникс» 2005.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

АНКЕТИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ

Анкета для батьків

(Розробила Байєр О.М., к. психол. н., доцент, зав.
кафедри дошкільної освіти КЗ «ЗОШПО» ЗОР)

Шановні батьки!

Психологічна служба дошкільного навчального закладу проводить опитування з метою вивчення довільної активності і самостійності дітей дошкільного віку. Просимо вас розважливо, щиро та повно відповісти на запропоновані запитання, що дозволить нам краще пізнати індивідуальні особливості ваших дітей і допомогти їм у підготовці до навчання у школі і особистісному розвитку.

Запитання анкети (поставте галочку у графі відповідь)	Відповідь		
	Так	Ні	Важко сказати
1. Чи звертаєте ви увагу на активність і необхідність формування самостійності і здатності управляти собою у вашої дитини?			
2. Як на вашу думку, чи відчуває ваша дитина себе людиною, яка вже багато чого уміє робити?			
3. Чи існують у вашій родині правила поведінки які дитина знає?			
4. Чи дотримується ваша дитина у своїй поведінці “родинних правил”?			
5. Чи доручаєте ви своїй дитині робити щось самостійно?			
6. Чи уміє ваша дитина самостійно скласти простий план своїх дій і розповісти про нього?			
7. Чи уміє ваша дитина оцінити досягнутий результат, знайти помилку, виправити її самостійно?			
8. Якщо в дитини виникають труднощі у виконанні доручення, то ви:	а) допомагаєте закінчити роботу разом;		
	б) примушуєте виконати завдання за винагороду або погрожуєте покаранням;		
	в) пояснюєте ще раз інструкцію, щоб дитина сама знайшла спосіб дії;		
	г) виконуєте завдання замість дитини, щоби дитина побачила результат;		
	д) просто дозволяєте їй припинити роботу.		
9. Чи навчаєте ви свою дитину певної послідовності побутових дій?			

10. Назвіть 4 “можна” та 4 “не можна” (правила родини) які дитина, на ваш погляд, знає і яких дотримується у своїй поведінці.

“Можна”:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____

“Не можна”:

1 _____
2 _____
3 _____
4 _____

11. Виконуючи вдома Ваше доручення, які питання задає Ваша дитина?

(обведіть потрібну відповідь)

а) Як це зробити краще?

в) Я так роблю?

б) Чи правильно я роблю?

г) Ті мені допоможеш?

д) інше _____

12. Яке Ваше відношення до помилок дитини? _____

13. За що Ви найчастіше хвалите свою дитину? _____

14. Чи задоволені Ви розвитком своєї дитини в цілому? _____

Дякуємо за участь в опитуванні!

**Анкета для педагогів
щодо визначення рівня емоційного благополуччя і саморегуляції довільної
активності дітей у взаємодії з однолітками**

модифікація опитувальника Г.Любленої, Г.А. Широкової ¹⁾

Развитие эмоций и чувств у детей дошкольного возраста. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – С.142-143

Шановні колеги!

Психологічна служба проводить опитування з метою вивчення довільної активності та емоційного благополуччя дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу. Просимо вас розважливо, щиро та повно відповісти на запропоновані запитання, що дозволить краще пізнати індивідуальні особливості дітей і допомогти їм у підготовці до навчання у школі і особистісному розвитку.

Запитання анкети (поставте галочку у графі відповідь)	Відповідь		
	Так	Ні	Важко сказати
1. Чи впевнена дитина, що її щоранку чекають у групі, що їй раді? (спокійна, проявляє радість від зустрічі з дітьми й дорослими, із задоволенням іде в дитячий заклад).			
2. Чи використовує дитина можливість самостійно, вільно вибирати матеріали, посібники, іграшки на полках й у зонах розвитку в групі?			
3. Чи використовує дитина своє право на вибір діяльності? (сама знаходить собі заняття, може підібрати матеріал, обрати партнера, не очікує дозволу на діяльність тощо).			
4. Чи реалізує дитина своє право на відмову від колективної (спільної) діяльності? (робити щось самостійно в ігровій або розвивальній зоні в ситуації колективної гри)			
5. Чи може дитина обирати свій індивідуальний спосіб дій з матеріалами, посібниками, іграшками? (відразу, або після 1-2 спроб робити не точно за інструкцією, а по своєму, при цьому досягаючи поставленої мети).			
6. Чи використовує дитина право на свій індивідуальний темп роботи? (просить додаткове завдання, якщо виконує його швидко; спокійно доводить розпочату справу до кінця, навіть якщо всі вже впоралися; може закінчити роботу через якийсь час).			
7. Чи використовує дитина можливість проявляти свою активність, у тому числі рухову? (уміє грати в рухливі ігри, організовує їх; прагне до руху; спокійно витримує навчальні навантаження).			
8. Чи використовує дитина життєвий простір групи для реалізації потреби як у спілкуванні, так і в усамітненні? (може при бажанні знайти куточок для спокійної самостійної гри або відпочинку)			
9. Чи відчуває дитина себе членом “сім’ї-групи”: висловлює свою думку або проявляє емоції, чи пропонує щось змінити в інтер’єрі, переставити як їй зручно або переобладнати?			
10. Чи прагне дитина отримати визнання, повагу, симпатію у взаємодії з однолітками і дорослими, проявляє ініціативу, сподівається при цьому на підтримку.			

11. Чи виявляє дитина почуття власної гідності? (прагне до високої самооцінки, переживає свою відповідність-невідповідність певним моральним еталонам, правилам, прийнятим у групі, уміє порівнювати себе з іншими, відносить себе до “гарних дітей”)			
12. Чи фіксується дитина на почутті провини, якщо щось не вийшло? (страх помилитися, тривожність, нерішучість, постійне очікування допомоги, підказки й підтримки від дорослого).			
13. Чи відчуває залежність від настрою інших дітей, вихователів? (проявляє “польове поводження”: діти б’ються, плачуть, сміються тощо - і я теж.)			

Дякуємо за участь в опитуванні!

(Розробила Байер О.М., к. психол. н., доцент, зав. кафедри дошкільної освіти КЗ «ЗОШПО» ЗОР

ДІАГНОСТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ОСОБИСТІСОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Методика “Побудуй дім”

Завдання для визначення рівня розвитку довільності дошкільника у продуктивній діяльності - конструюванні

(модифікація методики Дубровіної І.В.)

(Розробила Байер О.М., к. психол. н., доцент, зав.
кафедри дошкільної освіти КЗ «ЗОППО» ЗОР)

Методика дозволяє виявити рівень розвитку довільності у продуктивній діяльності – конструюванні, що потребує участі всіх компонентів системи довільної саморегуляції. Методика розрахована на дітей 5 – 7 років життя, має клінічний характер і не передбачає нормативних показників.

Матеріал для дослідження. Комплект кольорового будівельного матеріалу, в якому кількість запропанованих деталей перевищує набір елементів, необхідних для конструювання, з тим, щоби дитина могла зробити самостійний вибір блоків, співвідносячи їх за формою, розміром і кольором. Два малюнки будинку у різних варіантах зображення: а) повне, в якому на схематичному малюнку представлено всі утворюючі будівлю деталі (як у масштабі 1:1, так і у зменшеному); б) контурне, без деталізації. Протокол або схема фіксації спостережень за дитиною у ході дослідження.

Проведення дослідження. Експеримент проводиться індивідуально, має три етапи:

1 етап: побудування будиночку з кольорових кубиків. Дитині пропонують роздивитись два реальні зразки вже побудованого дому різного ступеня важкості конструкції.

Інструкція: “Подивись уважно на ці два різних будиночка. Який з них ти хотів би побудувати? Чому саме його? (фіксується відповідь дитини) Перед тобою знаходяться різні деталі конструктору, кольорові кубики. На цьому столі я прошу тебе побудувати з них домок – точно такий, який ти вибрав. Роздивись його уважно, не поспішай, намагайся побудувати дім точно таким, як на цьому зразку. Тобі зрозуміло завдання? Тоді починай будувати”.

2 етап: також конструювання за наочним зразком. Дитині пропонують виконати аналогічне завдання, але зразком буде служити не реальна будівля, а малюнок будинку у двох варіантах. Інструкція до роботи така сама.

3 етап: конструювання за словесним описом або за власним задумом.

Перша інструкція: “Я хочу попросити тебе побудувати будиночок із кольорового конструктору. Я можу запропонувати тобі його опис, який він може бути, із яких деталей, або ти сам можеш його придумати. Що ти вибираєш?” (фіксація вибору дитини, та його обґрунтування).

Якщо дитина не може вирішити як їй бути, або просить зробити опис будинку, їй надається *друга інструкція:* “Перед тобою знаходяться різні деталі конструктору, кольорові кубики. Я прошу тебе збудувати з них будиночок за моїм описом. Послухай уважно: це невеличкий дім для одного мешканця. У нього фундамент із 4-х великих синіх блоків, стіни з червоних, 1 вхід, 2 вікна, покрівля із 2-ох жовтих пластин, є димар і огорожа. Запам’ятав? Повтори, яким повинен бути домок? Тобі зрозуміле завдання? Тоді починай будувати!”

Якщо дитина конструює за власним задумом, то перед початком роботи їй пропонується докладно описати особливості задуманої будівлі.

У дослідженні довільної регуляції дітей 5-го року життя слід починати з 1-го

етапу. Дітям 6-го року життя пропонується завдання 2-го етапу і перехід до 1-го залежно від успіху у виконанні завдання. Діти 7-го року життя починають з завдання 3-го етапу, якщо дитина не справляється, то їй пропонують спочатку варіант 2-го етапу, а потім 1-го.

У ході спостереження за роботою дитини фіксуємо:

1. Як дитина утримує задану мету – буде саме цей дім, а не той, що у неї випадково вийде, або який вона придумала у ході збирання.
2. Як дитина виділяє умови діяльності: розмір, форму і колір блоків конструкції. Тобто, як вона сформувала суб'єктивну модель значущих умов діяльності, чи адекватна вона поставленій меті?
3. Як дитина дотримується певної послідовності збирання, тобто чи є в неї чітка програма виконавських дій (алгоритм)?
4. Як дитина конкретизує зміст поставленої мети у ході роботи? (задає додаткові питання про будиночок, або ще раз уважно розглядає зразок та ін.) Тобто як проявляється система суб'єктивних критеріїв досягнення мети.
5. Як дитина контролює і оцінює реальні результати роботи? Чи звіряє дитина у ході праці результати своїх дій з еталоном?
6. Як дитина оцінює свою роботу закінчивши її? Чи побудувала вона саме той дім? Чи виникло рішення про корекцію помилок у будівлі?

Обробка даних. На основі протоколів, аналізують особливості наявної структури психічної саморегуляції дитини, та рівень розвитку окремих компонентів.

Тест «Опитувальник оцінювання рівня тривожності та схильності до неврозу»

Автор: А.Захаров

Мета: визначення рівня тривожності та ознак психічного напруження дитини

Вік: дошкільники та молодші школярі (батьки)

Тестовий матеріал

Інструкція. Прочитайте подані нижче твердження та поставте відмітку навпроти тієї відповіді, яка найбільше підходить до характеру, поведінки вашої дитини.

з/н	Запитання	Так	Іноді	Ні
1	Легко засмучується, багато переживає			
2	Часто плаче, скиглить, довго не може заспокоїтись			
3	Вередує, дратується через дрібниці			
4	Часто ображається, не переносить будь-яких зауважень			
5	Грапляються випадки агресії			
6	Заїкається			
7	Гризе нігті			
8	Смокче пальці			
9	Поганий апетит			
10	Вживає їжу вибірково			
11	Важко засинає			
12	Снить неспокійно			
13	Неохоче прокидається			
14	Часто кліпає			
15	Неспокійні, імпульсивні рухи			
16	Не вміє зосереджуватись, швидко відволікається			
17	Намагається бути тихим			
18	Боїться темряви			
19	Боїться самотності			
20	Боїться невдач, невпевнена у собі, нерішуча			
21	Відчуває почуття неповноцінності			

Обробка результатів діагностики :

За кожну відповідь «так» нараховується - 2 бали, «іноді» - 1 бал, «ні» — 0 балів.

Якщо Ви отримали суму:

- 28-42 - невроз, високий рівень психоемоційного напруження;
- 20-27 - невроз був чи буде найближчим часом;
- 11-19 - нервовий розлад, середній рівень психоемоційного напруження;
- 7-13 - низький рівень психічного напруження, дитині необхідна увага;
- до 7 балів - відхилення незначні і проявляються як вікові особливості розвитку дит.

Методика «Вибери потрібне обличчя»

Вік дітей: від 5 до 7 років;

Обладнання: експериментальний матеріал – 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типovu для життя молодшого школяра ситуацію.

Методика виявляє рівень тривожності дитини. Ця методика являє собою дитячий тест тривожності, розроблений американськими психологами Р. Теммл, М. Дорки і В. Амен.

Завдання полягає в тому, щоб дослідити і оцінити тривожність дитини в типових для неї життєвих ситуаціях, де відповідну якість особистості виявляється найбільшою мірою. При цьому сама тривожність розглядається як риса особистості, функція якої полягає у забезпеченні безпеки людини на психологічному рівні і яка водночас має негативні наслідки. Вони полягають, зокрема, у гальмуванні активності дитини, спрямованої на досягнення успіхів. Висока тривожність супроводжується зазвичай високо-розвинутою потребою уникнення невдач, що істотно перешкоджає прагненню до досягнення успіхів.

Тривожність, досліджувана людиною по відношенню до конкретної ситуації, не обов'язково буде точно так само проявлятися в іншій соціальній ситуації, і це залежить від від'ємного емоційного досвіду, набутого дитиною в даній або інших життєвих ситуаціях. Саме негативний емоційний досвід підвищує і породжує тривожність як рису особистості і тривожну, неспокійну поведінку дитини.

Підвищений рівень особистісної тривожності свідчить про недостатньо хорошу емоційну пристосованість, адаптованості дитини до життєвих ситуацій, викликаючи занепокоєння. Психодіагностика тривожності оцінює внутрішнє ставлення даної дитини до певних соціальних ситуацій, дає корисну інформацію про характер взаємин, що склалися у даної дитини з навколишніми людьми, зокрема в сім'ї, в дитячому садку.

Психодіагностичний образотворчий матеріал в цій методиці представлений серією малюнків розміром 8,5 x 11 см (мал. 1-14). Кожен малюнок сюжетно представляє собою де яку типovu для життя дитини-дошкільника ситуацію.

Кожен з описаних малюнків виконаний у двох варіантах: для хлопчиків (на малюнку зображений хлопчик) і для дівчаток (на малюнку представлена дівчинка). У процесі тестування досліджуваній ідентифікує себе з дитиною тієї ж статі, що і він. Особа цієї дитини не промальовано повністю, даний лише загальний контур його голови.

Кожен малюнок забезпечений двома додатковими зображеннями дитячої голови, за розмірами точно відповідними контуру обличчя дитини на малюнку. На одному з додаткових зображень представлено усміхнене обличчя дитини, а на другому - сумне.

Пропоновані малюнки зображують типові життєві ситуації, з якими стикаються діти-дошкільнята і які можуть викликати у них підвищену тривожність. Передбачається, що вибір дитиною тієї чи іншої особи буде залежати від його власного психологічного стану в момент проведення тестування.

Двозначні малюнки в методиці мають основну «проективне» навантаження. Те, який сенс надає дитина саме цим малюнкам, вказує на типове для нього емоційний стан в подібних життєвих ситуаціях.

У процесі психодіагностики малюнки пред'являються дитині в тій послідовності, в якій вони тут представлені, один за іншим. Показавши дитині малюнок,

- експериментатор до кожного з них дає інструкцію - роз'яснення такого змісту:
- До мал. 1. Гра з молодшими дітьми: «Як ти думаєш, яке у дитини буде обличчя, веселе чи сумне? Він (вона) грає з малюками».
- До мал. 2. Дитина і мати з немовлям: «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) гуляє зі своєю мамою і малюком».
- До мал. 3. Об'єкт агресії: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»
- До мал. 4. Одягання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) одягається».
- До мал. 5. Гра зі старшими дітьми: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) грає зі старшими дітьми».
- До мал. 6. Укладання спати на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) йде спати».
- До мал. 7. Умивання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) у ванній».
- До мал. 8. Догана: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»
- До мал. 9. Ігнорування: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»
- До мал. 10. Агресивний напад: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»
- До мал. 11. Збирання іграшок: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) прибирає іграшки».
- До мал. 12. Ізоляція: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»
- До мал. 13. Дитина з батьками: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) зі своїми мамою і татом».
- До мал. 14. Їжа на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) їсть».

Вибір дитиною відповідної особи і його словесні вискази фіксуються в спеціальному протоколі (табл. 1).

Протоколи, отримані від кожної дитини, піддаються далі аналізу, який має дві форми: кількісну і якісну.

Кількісний аналіз полягає в наступному. На підставі даних протоколу обчислюється індекс тривожності дитини (ІТ), який дорівнює вираженому в процентах відношенню числа емоційно негативних виборів до загального числа малюнків.

$$ІТ = \frac{\text{Кількість емоційно негативних виборів}}{\text{Загальне число малюнків}} \times 100\%$$

14

Таблиця 1 Зразок протоколу до методики - «Вибери потрібне обличчя»

Ім'я дитини

Вік дитини

Дані обстеження

Номер і зміст малюнка	Висловлювання дитини	Вибір дитини	
		веселе обличчя	сумне обличчя
1. Гра з молодшими дітьми.			

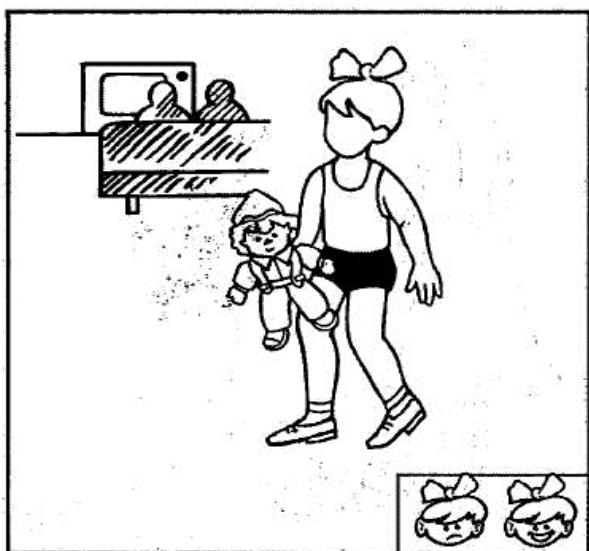
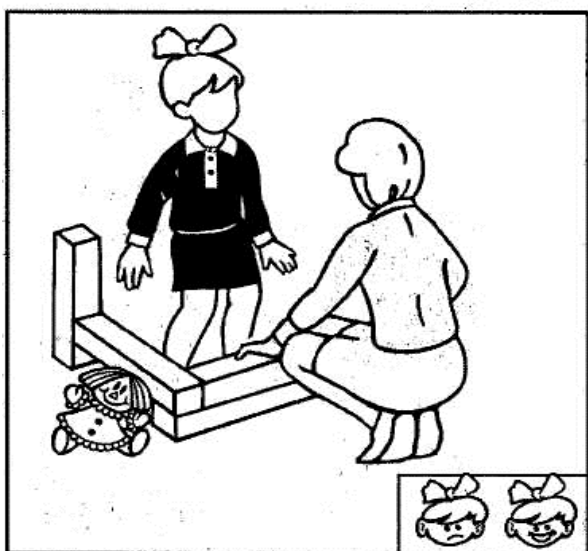
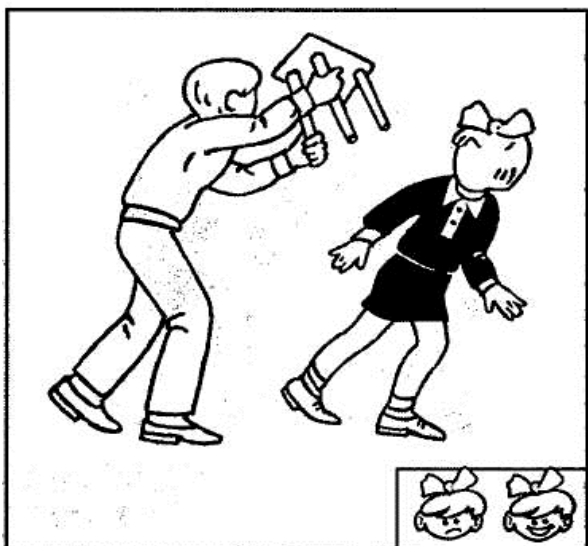
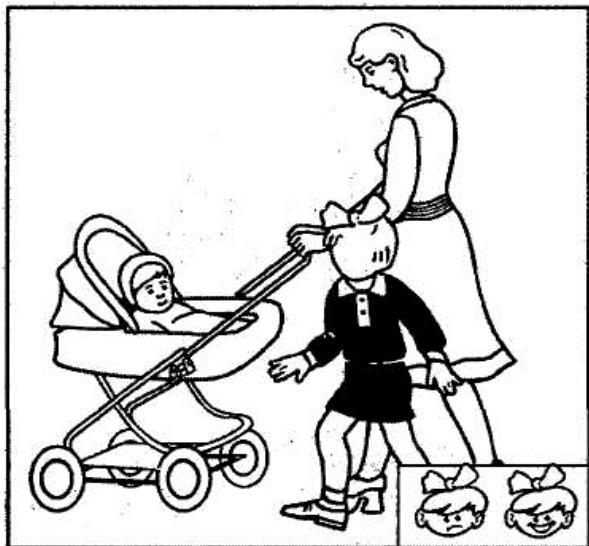
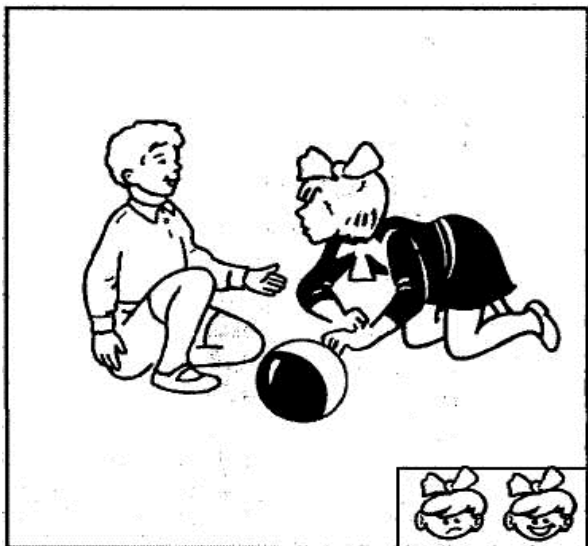
2. Дитина і мати з дитиною.			
3. Об'єкт агресії.			
4. Одягання.			
5. Гра зі старшими дітьми.			
6. Укладання спати на самоті.			
7. Умивання.			
8. Догана.			
9. Ігнорування.			
10. Агресивний напад.			
11. Збирання іграшок.			
12. Ізоляція.			
13. Дитина з батьками.			
14. Їжа на самоті.			

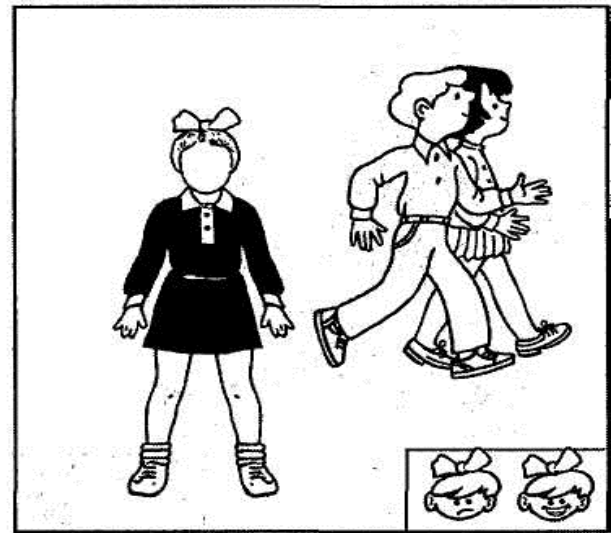
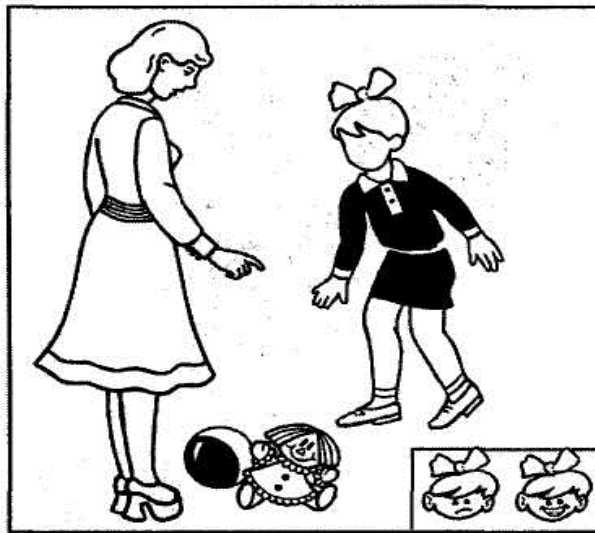
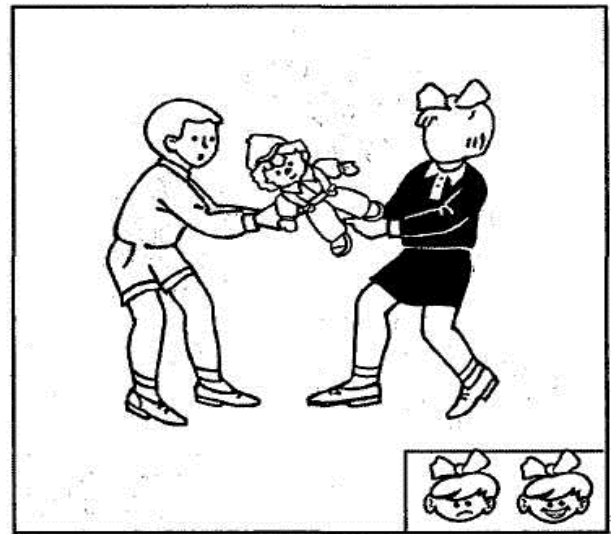
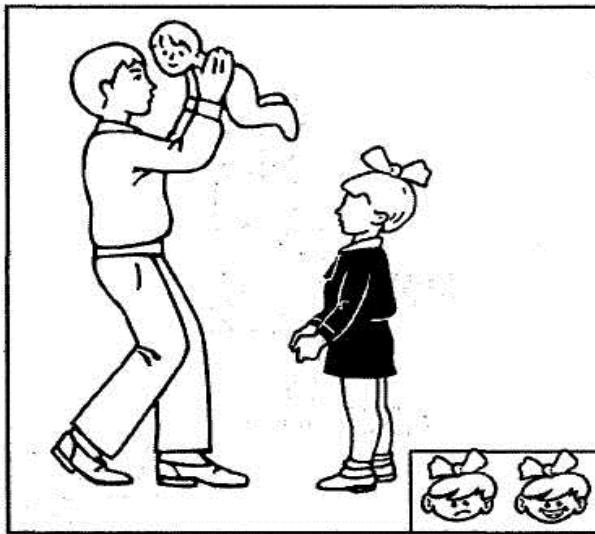
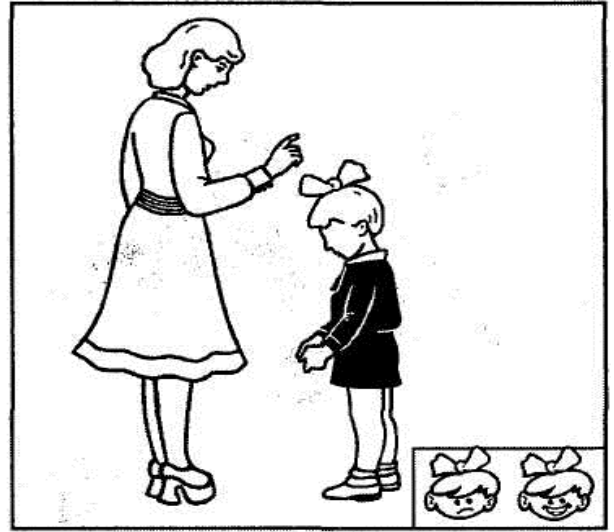
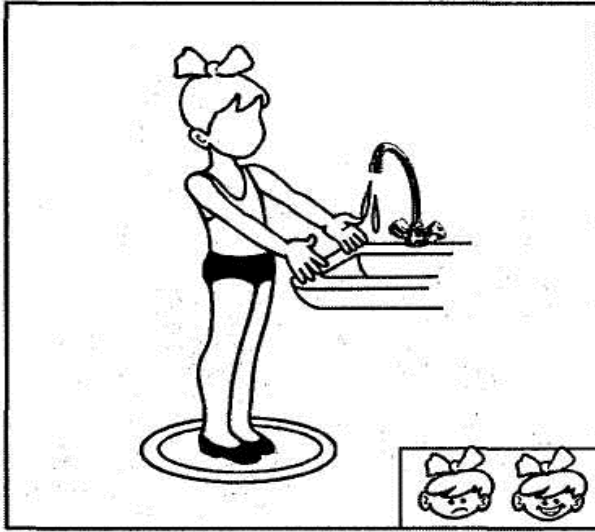
За індексом тривожності (ІТ) діти віком від 3,5 років до 7 років умовно можуть бути розділені на три групи:

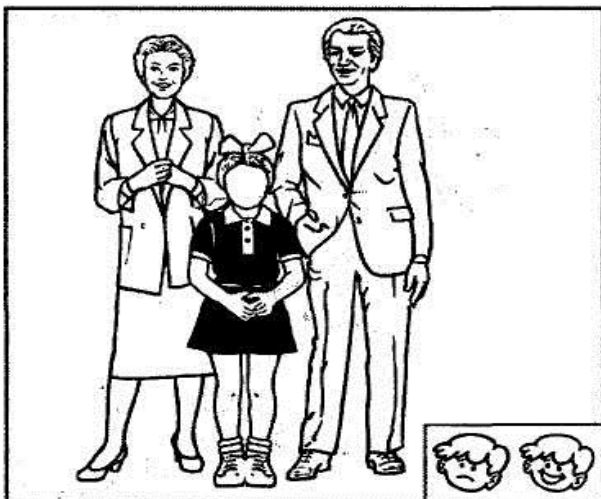
1. Високий рівень тривожності. ІТ за величиною більше 50%.
2. Середній рівень тривожності. ІТ знаходиться в межах від 20% до 50%.
3. Низький рівень тривожності. ІТ розташовується в інтервалі від 0% до 20%.

У ході якісного аналізу кожену відповідь дитини (другий стовпець протоколу) аналізується окремо. На основі такого аналізу робляться висновки щодо емоційного досвіду спілкування дитини з оточуючими людьми і того сліду, який цей досвід залишив у душі дитини. Особливо високим проєктивним значенням у цьому зв'язку мають мал. 4 (одягання), 6 (укладання в ліжку на самоті), 14 (їжа на самоті). Діти, в цих ситуаціях роблять негативні емоціональні вибори, з високим ступенем ймовірності будуть мати високий ІТ. Діти, що роблять негативні емоційні вибори в ситуаціях, зображених на мал. 1 (дитина і мати з немовлям), мал. 7 (умивання), мал. 9 (ігнорування) і мал. 11 (збирання іграшок), з великою ймовірністю отримують високий або середній індекс ІТ.

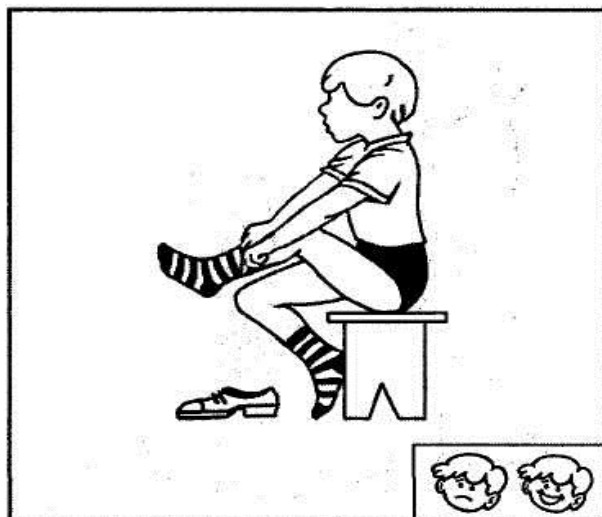
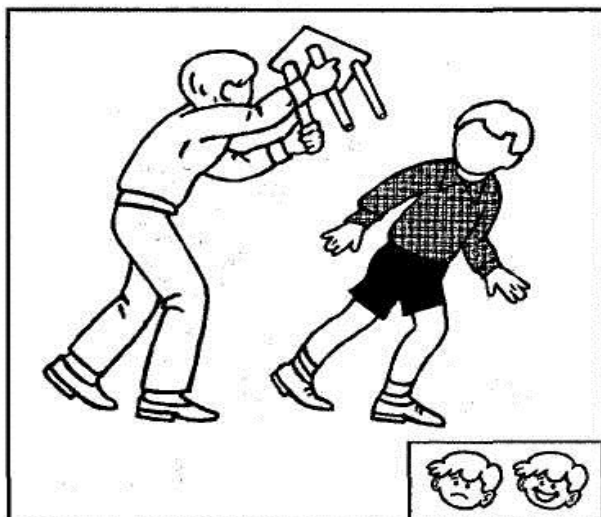
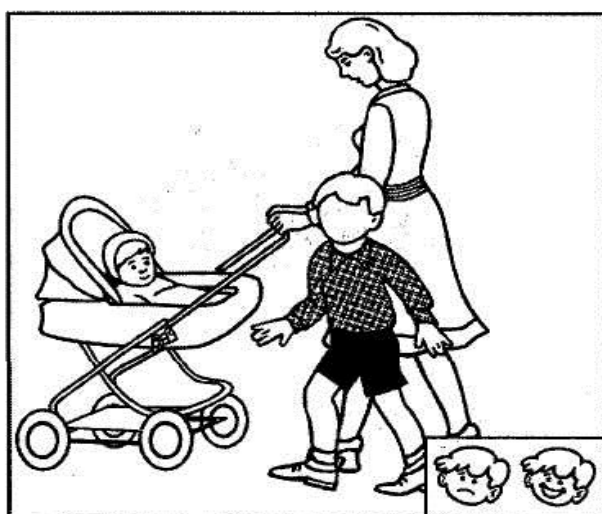
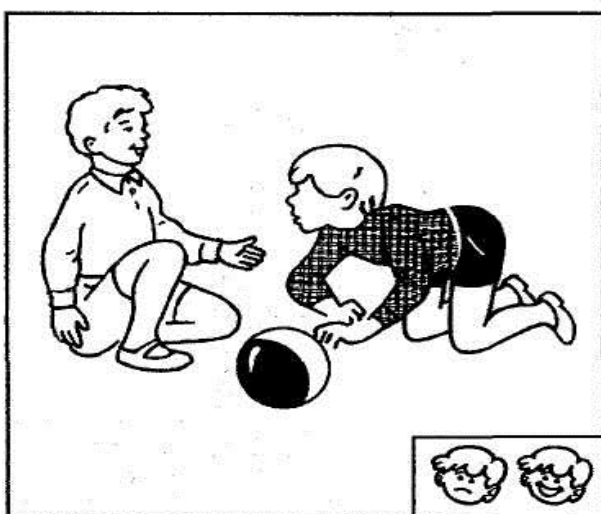
ВАРІАНТ ДЛЯ ДІВЧАТОК

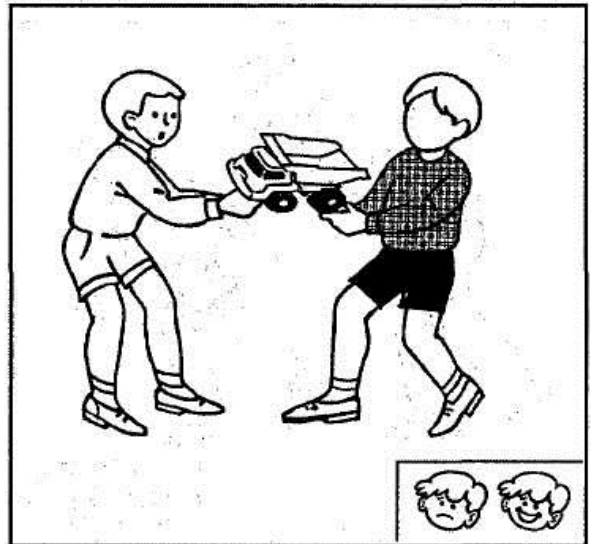
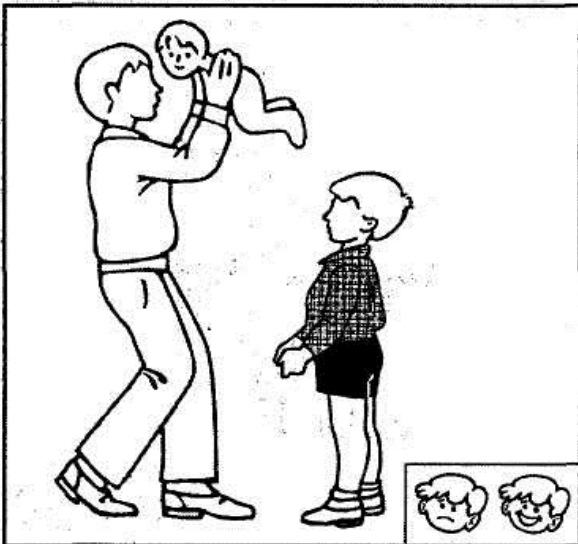
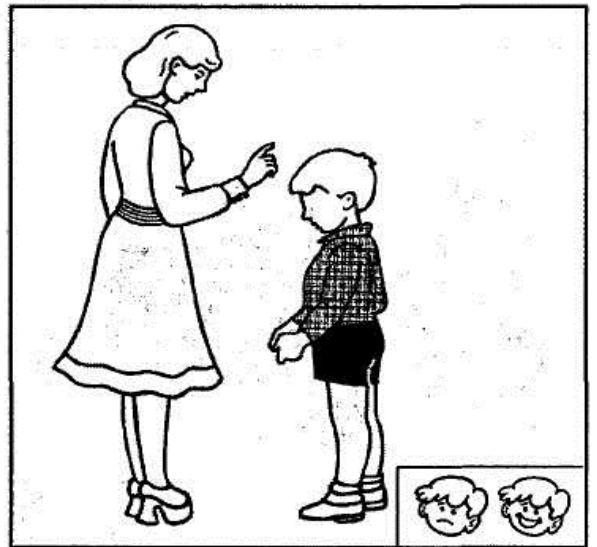
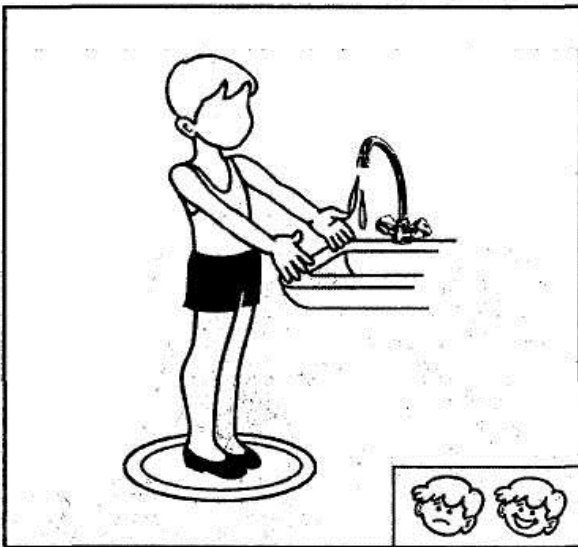
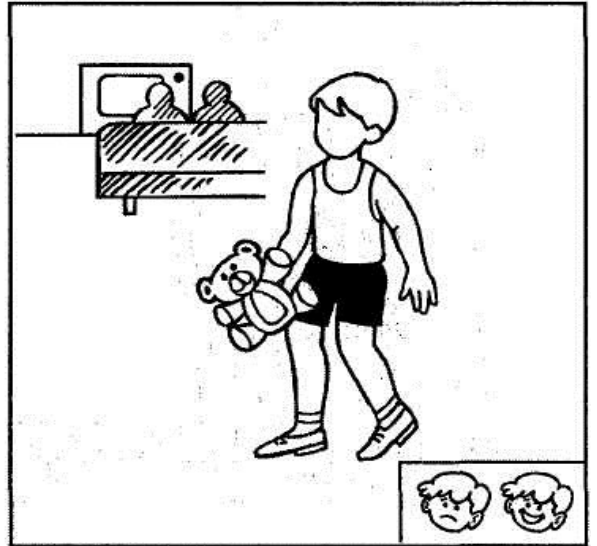
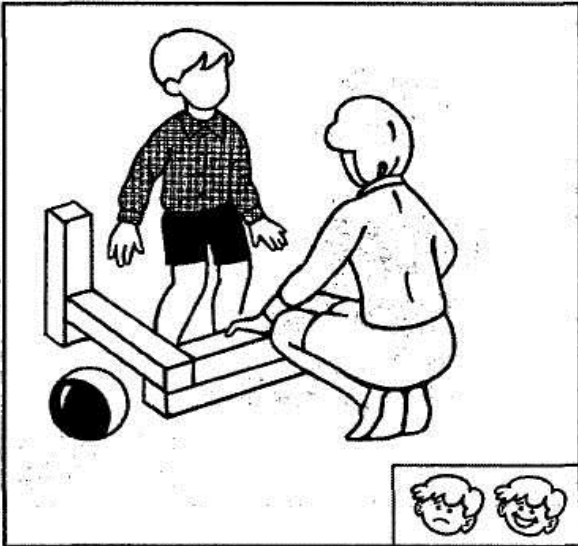

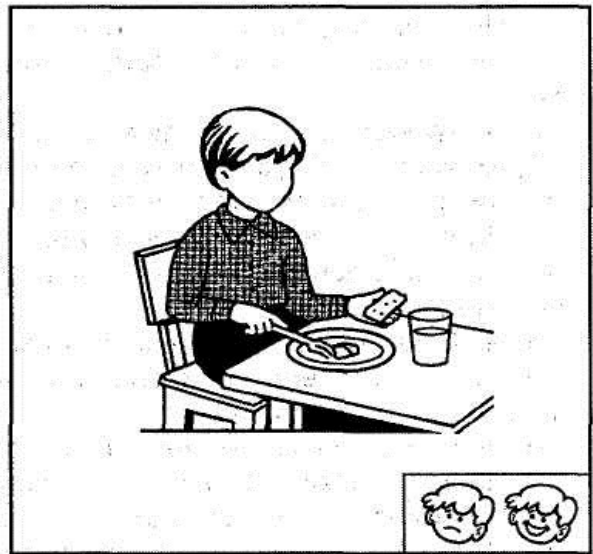
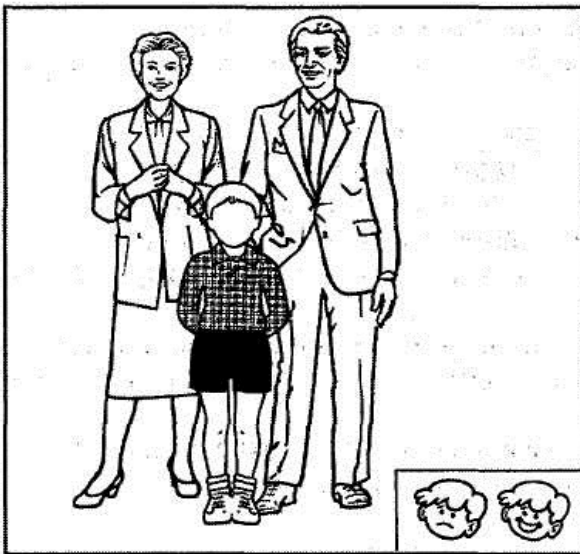
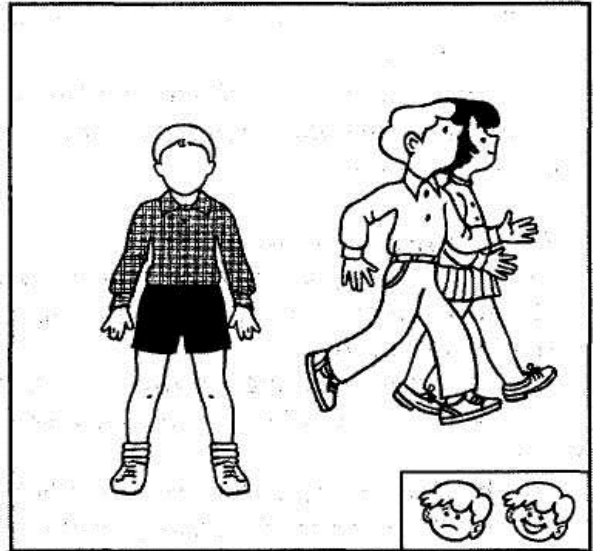
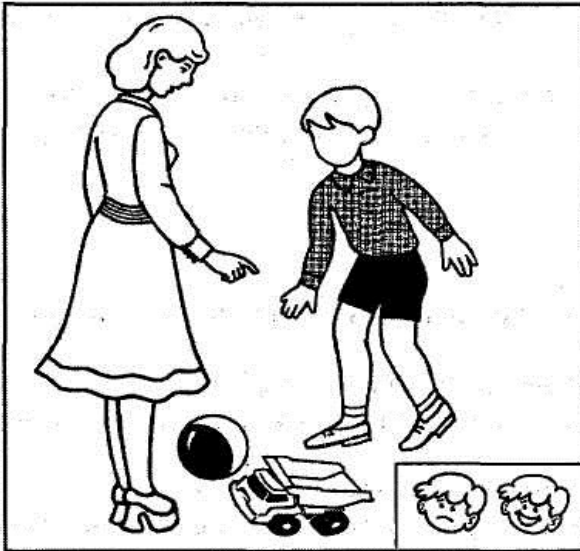

ВАРІАНТ ДЛЯ ХЛОПЧИКІВ

Визначення рівня тривожності дошкільника

(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

Щоб перевірити свої оцінки тривожності дитини, зроблені на основі спостережень, заповніть цю анкету самостійно, а потім запропонуйте її батькам дитини, вихователеві або методисту, який добре знає вашого вихованця.

1. Не може довго працювати, не втомлюючись.
2. Йому важко зосередитися на чомусь.
3. Будь-яке завдання викликає надмірну тривогу.
4. Під час виконання завдання дуже напружений, скутий.
5. Ніякові частіше за інших.
6. Часто говорить про можливі неприємності.
7. Як правило, червоніє в незнайомій обстановці.
8. Скаржиться, що бачить страшні сни.
9. Руки звичайно холодні й вологі.
10. Нерідко бувають розлади шлунка.
11. Дуже пітніє, коли хвилюється.
12. Має поганий апетит.
13. Спить неспокійно, погано засинає.
14. якливий, багато що викликає в нього страх.
15. Звичайно неспокійний, легко засмучується.
16. Часто не може додержати слова.
17. Погано переносить чекання.
18. Не любить братися за нову справу.
19. Не впевнений у собі, своїх силах.
20. Боїться труднощів.

Додайте кількість плюсів, щоб дістати загальний бал тривожності.

Висока тривожність — 15-20 балів.

Середня тривожність — 7-14 балів.

Низька тривожність — 1-6 балів.

Анкета визначення рівня імпульсивності у дошкільника
(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

1. Завжди знаходить швидко відповідь, коли про щось запитують (можливо, і неправильну, але дуже швидко).
2. У нього часто змінюється настрій.
3. Багато що його дратує, виводить із себе.
4. Йому подобається робота, яку можна виконувати швидко.
5. Вразливий, але не злопам'ятний.
6. Часто відчувається, що йому все набридло.
7. Швидко, не вагаючись, приймає рішення.
8. Може різко відмовитися від їжі, яку не любить.
9. Часто відволікається на заняттях.
10. Коли хтось із дітей на нього кричить, він також кричить у відповідь.
11. Звичайно впевнений, що впорається з будь-яким завданням.
12. Може нагрубіяти батькам, вихователям.
13. Часом здається, що він переповнений енергією.
14. Це людина дії, розмірковувати не вміє і не любить.
15. Вимагає до себе уваги, не хоче чекати.
16. В іграх не підкоряється загальним правилам.
17. Гарячує під час розмови, часто підвищує голос.
18. Легко забуває доручення старших, захоплюючись грою.
19. Любить організувати, й верховодити.
20. Похвала і осуд діють на нього дужче, ніж на інших.

Прагнучи якомога об'єктивніше оцінити рівень імпульсивності дошкільника, ви самостійно заповнили цю анкету й одержали незалежні характеристики від двох дорослих. Щоб уточнити результати, додайте всі бали, здобуті в кожному з трьох досліджень, і поділіть їх на три.

Наприклад, ваш показник імпульсивності Андрія Б. — 16 балів. Його бабуся, заповнивши анкету, набрала всього 12 балів, а батько — 17 балів. У такому разі: $16 + 12 + 17$ середній бал становитиме 15.

Висока імпульсивність: 15—20 балів

Середня імпульсивність: 7—14 балів

Низька імпульсивність: 1—6 балів

Анкета визначення рівня агресивності у дошкільника
(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

1. Злий дух часом вселяється в нього.
2. Він не може змовчати, коли чимось незадоволений.
3. Коли хтось його образить, він обов'язково прагне поквитатися так само.
4. Часом йому без усякої причини хочеться вилаятися.
5. Часом він із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, шматує, рве книжки.
6. Інколи він так наполягає на чомусь, що людям навколо уривається терпець.
7. Він не відмовиться від того, щоб подразнити тварин.
8. Взяти верх у суперечці з ним майже неможливо.
9. Дуже сердиться, коли вважає, що хтось кепкує з нього.
10. Здається, що інколи у нього спалахує бажання зробити якусь шкоду, шокувати оточення.
11. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки.
12. Часто не за віком сварливий.
13. Сприймає себе як самостійного і рішучого.
14. Любить бути першим, верховодити, підкоряти собі інших.
15. Невдачі надзвичайно дратують його, намагається шукати винних.
16. Легко свариться, вступає в бійку.
17. Старається спілкуватися з молодшими й фізично слабкішими.
18. У нього часті напади похмурої дратівливості.
19. Не рахується з ровесниками, не поступається, не ділиться нічим.
20. Упевнений, що будь-яке завдання виконає краще за інших.

Позитивна відповідь на кожне запропоноване твердження оцінюється 1 балом. Підрахуйте, скільки тверджень, на вашу думку, стосується досліджуваного дошкільника.

Висока агресивність: 15-20 балів.

Середня агресивність: 7-14 балів.

Низька агресивність: 1-6 балів.

Тест «Неіснуюча тварина»

Тест «Неіснуюча тварина» належить до проєктивних тестів. Виконуючи малюнок, людина через рухи руки, що малює малюнок, виявляє певний зміст своєї психіки. Звичайно, це відображення не відображує всю складність психічного світу особи, але деякі прояви її виявляє. Цей тест рекомендується використовувати в поєднанні з іншими тестами та методиками.

Інструкція Розслабтесь, дайте волю своїй фантазії, вигадайте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючим ім'ям.

«Відпустіть» свою руку, дозвольте їй малювати ніби самій по собі. Малюнок виконується на окремому аркуші матового паперу, бажано олівцем середньої м'якості.

Інтерпретація

Розміщення малюнка ближче до верхнього краю (чим ближче, тим більше виявлена якість) говорить про високу самооцінку, незадоволеність своїм місцем в суспільстві, недостатнє визнання оточуючими, прагнення до самоствердження.

Голова (або деталь, що її заміняє). Положення: голова повернена вправо (відносно того, хто малює) – прагнення до діяльності, майже все, що планується, – здійснюється, або, принаймні, починає здійснюватися (хоч, можливо, і не доводиться до кінця). Людина активно прагне реалізації своїх планів.

Положення «анфас» (зображення голови людини) – зображення «дивиться» на глядача – трактується як егоцентризм, перебільшена увага досліджуваного до власного «я», своїх проблем.

Окремі деталі голови, що відповідають органам чуття (вуха, рот, очі).

Рот. Відкритий рот в поєднанні з язиком, без промальовування губ, інтерпретується як велика мовна активність (балакучість). Рот з зубами – словесна агресивність (людина огризається, задирається, є грубіяном у відповідь на звертання). Очі – це символ властивого людині переживання страху, який часто не усвідомлюється людиною: досліджуваний робив сильний нахил олівця при виконанні малюнка очей. Рот, особливо зображений у вигляді гострих кутів, – агресія. Зображені нігті – агресія носить спонтанний наступальний характер.

Несуча, опорна частина фігури тварини (ноги, лапи). Масивність цієї частини тіла свідчить про ґрунтовність, обдуманість, переважання раціонального над емоційним при ухваленні рішень, формуванні думки, висновків; взагалі опора на істотні положення і значущу інформацію. Різноманітність у формі і положенні цих деталей – оригінальність, нестандартність думок, суджень, самостійність, творче начало (виявляється в незвичній формі цих елементів).

Деталі, що прикрашають (надмірні плями на тварині), вказують на демонстративність, на бажання привернути увагу оточуючих, манірність.

Хвіст. Виявляють ставлення до власних дій, рішень, висновків, до своєї словесної продукції. Позитивне або негативне забарвлення цього ставлення виражене положенням хвоста : вниз – незадоволеність, сумнів у власній правоті, жалкування щодо зробленого, сказаного, розкаяння.

Хвіст вліво – ставлення до своїх думок, рішень, до втрачених можливостей, до власної нерішучості.

Контури фігури. Звертається увага на наявність чи відсутність виступів (шипів, панцирів, голок), промальованість контуру, наявність плям, затемнень. Якщо на малюнку багато гострих кутів – це прояви агресивності.

Наявність виправлень, перемальовувань можуть свідчити про те, що людина не приймає себе такою, яка вона є.

Загальна енергія. Чим більше складових частин і елементів, тим вища енергія. Жирна з натиском лінія свідчить про наявність тривожності (палиця, голова тварини та голова людини).

Загальна оцінка тварини. Досліджуваний зобразив тварину, яка загрожує, ту, яку бояться. Схожість намальованої тварини людині (Малюнок 2) – постава тварини на дві лапи, схожість морди на обличчя: свідчить про емоційну незрілість, “дитячість” в характері і поведінці відповідно до ступеня “олюднення” тварини.

Рівень агресивності у досліджуваного виявляється кількістю гострих кутів на малюнку. Особливо вагомі при цьому прямі знаряддя агресії – кігті, зуби, палиця.

Творчі можливості виявляються кількістю елементів, що поєднані у фігурі: про банальність, відсутність креативності свідчать варіанти, коли зображена існуюча істота (динозавр, до якої досліджуваний приєднав дві голови).

Рекомендації

В результаті обробки методики, психологу, педагогам та батькам необхідно звернути особливу увагу саме на ті риси особистості. З дитиною потрібно проводити корекційно – розвивальні заняття з елементами тренінгу, а також розробити вправи та заходи щодо розвитку креативності та мислення. Звичайно, провести консультації з батьками. Надати необхідні рекомендації для подальшої роботи з цією дитиною.

Тест «Два будиночки» Соціометрія для дошкільників

Мета: виявлення дітей з проблемами у спілкуванні.

Обладнання: лист паперу, на якому малюються два будинки.

Один із них більший – червоного кольору, інший менший – чорного кольору. Як правило, цей малюнок не готують заздалегідь, а малюють на очах у дитини чорним і червоним олівцями.

Інструкція: дитині говорять: «Подивись на ці будиночки. Уяви собі, що червоний будиночок належить тобі, в ньому багато цікавих іграшок, і ти можеш запросити до себе всіх, кого захочеш. А в чорному будинку іграшок немає зовсім. Подумай і скажи, кого б із дітей своєї групи ти запросив би до себе, а кого запросив би в чорний будиночок». Психолог записує тих дітей, яких дитина забирає до себе в червоний будиночок, і тих, кого вона хоче відселити в чорний будиночок. Після закінчення роботи дитину запитують, чи не хоче вона поміняти кого-небудь місцями, чи не забула когось.

Аналіз результатів. Потрібно звернути увагу на те, скільки дітей дитина помістила в червоний будиночок, а скільки в чорний, по відношенню до яких дітей групи зроблений позитивний вибір, а по відношенню до кого – негативний. Для кожної дитини рахується кількість позитивних (кількість балів зі знаком «+») і негативних виборів (кількість балів зі знаком «-») зі сторони інших дітей групи, потім від більшого числа віднімають менше і ставлять знак більшого числа.

+ 4 і більше балів – набирають «соціометричні зірки», це зовні привабливі, достатньо впевнені в собі діти, які користуються авторитетом в групі однолітків, вони лідирують в іграх, з ними охоче дружать інші діти.

Від + 1 до + 3 балів (виборів зі знаком «-» немає) – ці діти надають перевагу іграм і спілкуванню з постійним обмеженим колом друзів (чи одним постійним другом), при цьому з іншими дітьми вони майже не конфліктують, в своїй маленькій групі можуть бути лідером.

Від - 2 до + 2 балів (сума складається з «+» і «-») – активні, рухливі, достатньо спілкуються з іншими дітьми, але нерідко конфліктні діти, вони легко вступають у гру, але також легко сваряться і відмовляються гратися, часто ображаються і ображають інших, але легко забувають образи.

0 балів (вибори зі знаком «+» зі знаком «-» відсутні) – цих дітей просто не помічають, їх ніби немає в групі, як правило це тихі, малоактивні діти, які грають наодинці і прагнуть до контактів з однолітками: частіше за все такі результати отримують по відношенню до дітей, які часто хворіють і тих, хто недавно з'явився в колективі.

- 1 і менше балів – це діти, якими нехтують однолітки, нерідко вони зовні мало привабливі чи мають явно виражені фізичні дефекти: нервозні, занадто конфліктні, негативно поведуть себе по відношенню до інших дітей.

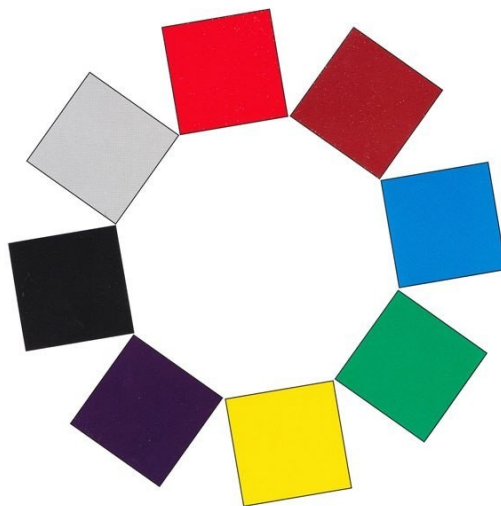
Особливу увагу потрібно звернути на тих дітей, які основну кількість дітей помістили в чорний будиночок, залишаючись наодинці чи оточуючи себе дорослими. Як правило, це дуже замкнуті діти, які ні з ким не спілкуються або, навпаки, конфліктують, які встигли посваритися уже зі всією групою. Передбачити труднощі у спілкуванні з однолітками в школі у таких дітей можна з більшою ймовірністю.

Діагностика емоційного розвитку дошкільнят Колірний тест емоційних станів

Визначення настрою дитини на заняттях проводиться за допомогою колірної тесту емоційних станів на основі тесту Люшера. Поганий настрій дитини, складні взаємини з педагогом чи однолітками можуть вплинути на успішність його діяльності.

Для діагностики потрібно 8 кольорових квадратиків, які представлені на малюнку.

Дитині пропонується вибрати квадратик, який схожий на його настрій під час заняття, а потім квадратик-настрій під час спілкування з педагогом. Далі для порівняння ви можете запропонувати дитині вибрати колір, який схожий на його настрій вдома, в дитячому саду, коли він спілкується з мамою, іншому і т. д.

Пропонуємо вам інтерпретацію колірних виборів і колірних асоціацій. Безумовно, слід співвіднести отримані результати з вашими спостереженнями за дитиною під час занять або спостереженнями педагога.

Синій колір - це колір вибирають спокійні, чутливі діти. Їх настрій загалом позитивно, хоча є деяка печаль. У дитини існує потреба у глибокому, розуміє його співрозмовника, в індивідуалізованому спілкуванні. Заняття, де немає особистого контакту з педагогом, їм не комфортні, вони замикаються в собі, сумують.

Зелений колір - це колір вибирають діти з високим рівнем домагань. Вони відчують потребу бути першими, потребу в похвалі. Ще для них значимо шанобливе до них ставлення з боку педагога та однолітків, вони люблять, щоб їх ставили в приклад іншим.

Червоний колір - це колір воліють енергійні, активні діти. Їм подобається пошуміти, побешкетувати, можуть бути заводієм в іграх. Колір показує, що на заняттях у дитини хороший, активний стан.

Жовтий колір означає, що дитина очікує від занять тільки хорошого, схильна слухатися педагога, виконувати його вказівки.

Фіолетовий колір - колір занадто дитячого поведінки, потребу в опіці, похвалу. Дитина може не дотримувати дистанцію у стосунках з дорослими, у разі надто суворих, жорстких вимог може вередувати, закотити істеріку. В цілому настрій позитивний.

Коричневий колір - колір тривоги, дискомфорту не тільки емоційного, але й фізичного. У дитини може боліти голова, живіт, його може затощити. Дитина може переживати із-за того, що його досягнення не відповідають очікуванням педагога або батьків.

Чорний колір - це колір вибирають діти, яким не подобається те, що відбувається на заняттях, вони висловлюють свій протест, бунтують, не підкоряються вимогам дорослих. Це стан відкритого конфлікту з педагогом чи однолітками, або з

тією діяльністю, якою їм доводиться займатись.

Сірий колір - колір пасивного неприйняття. Сіре настрої означає, що дитина нудьгує на заняттях, що він байдужий до того, що відбувається, не вникає в процес, пропускає повз вуха вказівки педагога. Часто це відбувається тому, що дитина не бачить сенсу в заняттях, оскільки у нього не виходить виконувати вимоги.

Таким чином, синій, зелений, червоний, жовтий і фіолетовий кольори говорять про емоційне благополуччя дитини, а коричневий, чорний і сірий - про неблагополуччя. На основі інтерпретації кольору і спостережень за вчинками і поведінкою дитини ви можете зрозуміти, наскільки комфортні для нього заняття.

Методика «Профіль соціального розвитку дитини»

Мета: визначити рівень соціальної поведінкової компетентності і комунікативних навичок як показників соціальної зрілості дитини дошкільного віку.

Зміст методики. Методика виступає експертною оцінкою дитини вихователями та батьками. Методика побудована за принципом семантичного диференціалу. Вона являє собою перелік парних протилежних тверджень та містить шкалу оцінювання від +2 до -2, які вказують на міру прояву певної характеристики у дитини.

Хід проведення. Експерту пропонується бланк з характеристиками та шкалою оцінювання прояву. Далі, пропонується уважно прочитати запропоновані характеристики та оцінити їх міру прояву у конкретної дитини, поставити галочку навпроти обраної оцінки. В якості експерта можуть виступати вихователі, батьки.

Інструкція для експерта. Прочитайте уважно запропоновані твердження, що представлені парою протилежних за змістом характеристик та оцініть який з полюсів точніше характеризує особливості дитини і на скільки. Поставте позначку напроти обраної міри прояву (+2; +1; 0; -1; -2).

Оцінювання результатів

Вираховується сума балів, визначається рівень соціально-комунікативної компетентності дитини, що виявляється у її поведінці, а також відповідний рівень готовності до шкільного навчання.

Бали	Рівень соціально-комунікативної компетентності дитини	Рівень готовності до школи
42 – 21	Висока	Готовність до школи
20 – 0	Середня	Недостатня готовність
Менше 0	Низька	Не готовність до школи

ПІБ дитини _____

Інструкція для експерта. Прочитайте уважно запропоновані твердження, що представлені парою протилежних за змістом характеристик та оцініть який з полюсів точніше характеризує особливості дитини і на скільки. Поставте позначку напроти обраної міри прояву (+2; +1; 0; -1; -2).

	Твердження	2	1	0	1	2	Твердження
1.	Легко входить у контакт із дорослим						Уникає контакту з дорослим
2.	Відгукується на прохання дорослих						Не реагує на прохання дорослих
3.	З радістю діє спільно з дорослими						Не любить діяти спільно з дорослими
4.	Успішно діє під керівництвом дорослого						Не вміє діяти під керівництвом дорослого
5.	Легко приймає допомогу дорослого						Не приймає допомогу дорослого
6.	Часто взаємодіє з однолітками						Уникає взаємодії з однолітками
7.	Легко встановлює дружні стосунки з однолітками						Важко встановлює дружні стосунки з однолітками
8.	Успішно діє в колективній грі						Не бере участі в колективній грі
9.	Виявляє якості лідера						Воліє підкорятися
10.	Добре відчуває себе у великій групі дітей						Не любить великі групи дітей
11.	Спокійно спостерігає за діями інших дітей						Заважає діям інших дітей
12.	Уміє зацікавити в чомусь інших дітей						Не вміє зацікавити інших дітей
13.	Бере активну участь у іграх і справах інших						Не бере участь у іграх, що пропонуються
14.	Успішно розв'язує конфлікти з однолітками						Не вміє розв'язувати конфлікти з однолітками
15.	Добре діє самостійно						Не вміє діяти самостійно
16.	Може себе розважити						Не може себе розважити
17.	Уміє стримуватись, контролювати свою поведінку						Не вміє стримуватись, контролювати свою поведінку
18.	Здатна жертвувати своїми інтересами заради інших						Орієнтована тільки на свої інтереси
19.	Не шкодить рослинам, тваринам, книгам, іграшкам						Часто шкодить рослинам, тваринам, книгам, іграшкам
20.	Добре знає і виконує розпорядок дня в дитячому садку (школі)						Не знає і не виконує розпорядок дня в дитячому садку (школі)

21.	Визнає правила, встановлені у групі						Не визнає правила, встановлені у групі
-----	-------------------------------------	--	--	--	--	--	--

Методика «Сходинок»

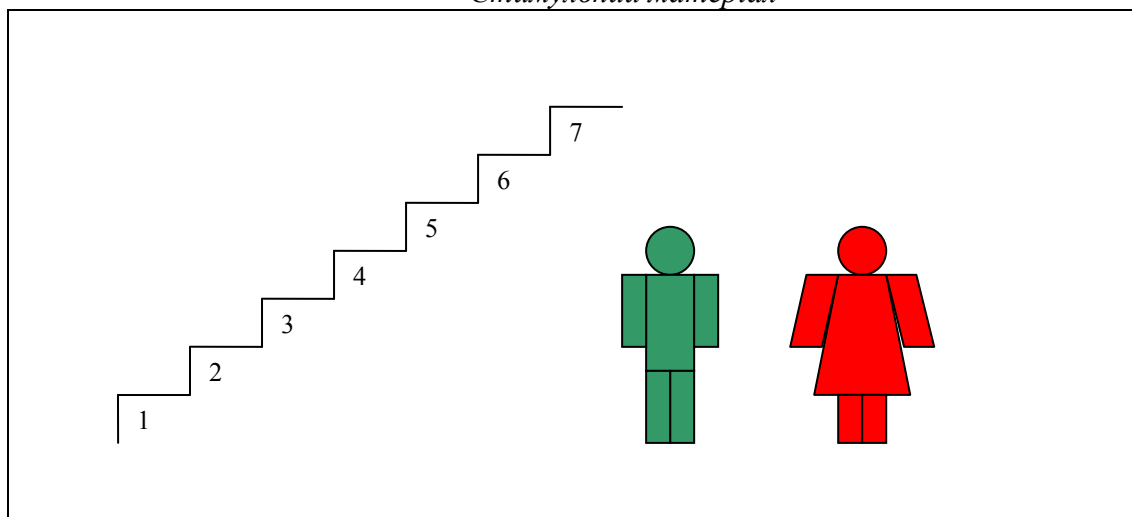
Визначення рівня сформованості загальної самооцінки дошкільників

(Методика Дембо-Рубінштейна у модифікації, запропонованій Т.Д. Марцинковською)

Спрямованість. Методика спрямована на дослідження загальної, безпосередньої та опосередкованої самооцінки дошкільників.

Зміст методики. Методика складається з бланку, на якому зображені сходи, що мають 7 сходинок, та набір з двох фігурок дітей – хлопчика та дівчинки. За цією методикою, самооцінка оцінюється за такими аспектами: власна самооцінка дитини (на скільки позитивно дитина оцінює себе); відображена оцінка мами (на скільки позитивно, на думку дитини, її оцінює мама); відображена оцінка тата (на скільки позитивно, на думку дитини, її оцінює тато); відображена оцінка вихователя (на скільки позитивно, на думку дитини, її оцінює вихователь).

Стимульний матеріал

Хід проведення. Експериментатор демонструє дитині бланк із зображенням семи сходинок, дає фігурку із зображенням дитини відповідної статі та дає інструкцію. Інструкція складається зі вступу та чотирьох питань, кожне з яких стосується певного аспекту самооцінки. Після кожного запитання дитині дається час на виконання завдання і лише після цього ставиться дитині наступне запитання. Четверте запитання можна повторити двічі, оскільки, як правило, у дитини є два вихователі. При цьому варто називати їх імена. До протоколу заноситься номер сходинки, яку обирає дитина у кожному окремому випадку.

Інструкція для дитини: Подивись, на ці сходинок. Тут по середині стоять хороші діти, на верхній сходинці – найкращі, а на нижній – найгірші.

1. На яку сходинку ти поставиш себе, постав туди фігурку?
2. А на яку сходинку, на твою думку, тебе поставить твоя мама, постав туди фігурку?
3. А на яку сходинку, на твою думку, тебе поставить твій тато, постав туди фігурку?
4. А на яку сходинку, на твою думку, тебе поставить твоя вихователька, постав туди фігурку?

Оцінювання результатів

Кількісна оцінка результатів. При оцінці за кожним аспектом можуть нараховуватися бали від 1 до 7 в залежності від того, на яку сходинку ставить себе дитина, тобто нижня сходинка – один бал, а найвища сходинка – 7 балів. За балами можна визначити рівень самооцінки окремо за кожним аспектом та загальний за вирахуванням середнього значення.

<i>Бал (сходинка)</i>	<i>Рівень прояву</i>	<i>Рівень сформованості</i>
7 – 6	Високий рівень	Недостатня сформованість
5 – 3	Середній рівень	Сформованість
2 – 0	Низький рівень	Низька сформованість

Якісна оцінка результатів. При безпосередній самооцінці дитиною мають вибиратися верхні сходинки або середні, оскільки вибір нижніх сходинок говорить про негативне ставлення до себе, невпевненість у власних силах. Це порушення структури особистості може призвести до депресії, неврозів, асоціальності. Для нормального, комфортного самовідчуття, що пов'язане з появою почуття захищеності, важливо, щоб хтось з батьків, на думку дитини, ставив її на високі сходинки. Такий вибір сходинок свідчить про те, що дитина впевнена у прийнятті її та любові до неї батьків. При неблагополуччі як у структурі особистості дитини, так і її стосунків з батьками, є відповіді, коли всі рідні ставлять її на нижні сходинки. Однак, розташування себе на нижній сходинці з погляду вихователя є нормальним і може бути доказом адекватної, вірної оцінки, особливо в тому випадку, коли дитина дійсно погано себе поводить і часто отримує зауваження від вчителя. Тож в ідеальному варіанті сама дитина може поставити себе на другу сходинку зверху, з погляду когось з батьків – на саму верхню, а з погляду вчителя – на одну з нижчих сходинок.

З огляду на все це, визначається адекватна самооцінка, неадекватна занижена та неадекватна завищена.

Бланк

	Аспекти самооцінки				
	Безпосередня	Опосередкована			
	Власна самооцінка дитини	Самооцінка мами	Самооцінка тата	Самооцінка вихователя	Самооцінка вихователя
Бал (сходинка)					

ІГРИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

« Я радію коли . . . »

Мета: розширити уявлення дітей про емоцію «радість»; формувати позитивні емоції; формувати компетентність дітей про вчинки, які приносять радість.

Обладнання: м'яч.

Педагог називає одного з учасників групи, кидає йому м'яч і говорить: « (Ім'я дитини), скажи нам, будь ласка, коли ти радієш?» Петя ловить м'ячик і каже: «Я радію, коли ...» Потім Петя кидає м'яч наступному учаснику і, назвавши його по імені, в свою чергу просить: «(Ім'я дитини), скажи, будь ласка, коли ти радієш?»

Гра продовжується до тих пір, поки всі діти не дадуть відповіді на питання.

«Розсміши принцесу Несміяну»

Мета: формувати вміння знаходити способи викликати посмішку у людини з поганим настроєм; знімати психофізичну напругу; розвивати уяву.

Обладнання: «Фея», набір мініатюрних фігурок.

Фея розповідає історію про принцесу, яка завжди була сумна. Нікому ніколи не вдавалося викликати на її обличчі посмішку. Дітям пропонується поміркувати і розповісти: «Як я можу розсмішити принцесу?» Після висловлювань діти вибирають фігурки для своєї історії. Потім кожен з них за допомогою своїх персонажів розповідає кумедну історію, програючи її. В кінці фея говорить, яка розповідь найбільш смішна і чому. При цьому вона дякує дітям за те, що принцеса нарешті посміхнеться і тепер, згадуючи розповіді дітей, у неї завжди буде відмінний настрій.

В кінці гри фея пропонує сфотографуватися з посмішками і надіслати фото принцесі, яка дуже зрадіє вашим посмішкам.

«Королівство емоцій»

Мета: розширювати уявлення дітей про емоцію «заздрість»; вчити дітей розуміти причини, які призводять до того чи іншого настрою.

Обладнання: іграшка гнома, піктограми і малюнки казкових персонажів з різними емоціями.

Гном розкладає по колу піктограми всіх відомих дітям емоцій і каже, що сьогодні вони потрапили в Королівство емоцій. «Діти, як ви думаєте, які емоції можуть подружитися одна з одною, а які назавжди залишаться одні?» Після відповідей-роздумів кожній дитині пропонується подружити емоції за допомогою якої-небудь історії. Потім діти розповідають свою казкову історію, інші уважно слухають.

Після кожної розповіді гном пропонує дарувати аплодисменти.

«День народження»

Мета: закріпити вміння виражати емоцію «радість»; створити доброзичливу атмосферу в групі; розвивати активний словник назв емоційних станів.

Обладнання: іграшка гнома.

Гном пропонує дітям вибрати іменинника. Ця дитина сідає на стілець. Решта повинні зобразити гостей, які по черзі приходять до іменинника і дарують йому подарунки. Завдання дітям ускладнюється: треба за допомогою жестів показати, що саме ти подарував. Завдання іменинника вгадати цей предмет. Якщо подарунок не вгаданий, то іменинник займає місце гостя, а гість стає іменинником.

«Бджілка в темряві»

Мета: закріпити вміння висловлювати емоцію «страх»; розвивати активний словник емоційних станів; коректувати страх темряви, замкнутого простору, висоти.

Обладнання: зображення Бджілки на екрані, піктограма «страх»; картки, на яких зображені казкові герої з вираженням емоції «страх»; кілька стільців для дорослих; накидка, яка не пропускає світло.

До дітей прилітає Бджілка і говорить (з екрану), що дуже любить збирати мед. Вона полетіла на галявину, де росте багато різних квітів. Перелітаючи з однієї квітки на іншу, Бджілка не помітила, як настав вечір. А ввечері квіти закриваються, тому Бджілці довелося сидіти всередині квітки в темряві до ранку. Бджілка просить навчити її не боятися темряви і висоти.

Педагог ставить колом стільці так, щоб дитина-Бджілка могла залізти на них і ходити, не боячись впасти. Це квіти. Після того, як настав вечір, Бджілка залишається на одному із стільців і її накривають покривалом, яке не пропускає світло. Певний час дитина сидить у темряві, потім настає ранок, і накидку знімають, Бджілка летить до себе додому. У ролі Бджілки має побувати кожна дитина.

При виконанні цієї інсценізації важливо знати, наскільки кожна дитина боїться темряви і краще всього мати у запасі матеріал з різною щільністю. Для дітей, які дуже сильно бояться темряви, необхідно використовувати майже прозору накидку.

В кінці Бджілка дякує за допомогу.

«Відгадай настрої казкових героїв»

Мета: закріпити вміння дітей порівнювати емоції на картинці з відповідною піктограмою; продовжувати вчити дітей адекватному зіставленню вчинку і емоції.

Обладнання: іграшка гнома, сюжетні картинки, на яких зображені люди в різних позах, комплекти піктограм (8 шт).

Гном пропонує дітям пограти в таку гру. У кожної дитини на столі лежать комплекти піктограм (8 шт). Дорослий по черзі показує дітям картки з різними настроями казкових героїв. Діти повинні підняти піктограму з відповідною емоцією.

Ця вправа дає можливість педагогу найбільш точно визначити дітей, які ще не зовсім оволоділи цим умінням.

«Для того щоб слухали мене, я повинен...»

Мета: вчити дітей умінню слухати один одного і оточуючих людей; розвивати вміння ввічливого поведіння.

Обладнання: пари картинок з різними ситуаціями спілкування, мікрофон.

Педагог запрошує дітей до «телевізійної студії» щоб зробити «запис» інтерв'ю: сказати в мікрофон «Для того щоб слухали мене, я повинен...»

«Без слів»

Мета: розвивати у дітей навички спілкування; вчити дітей розуміти свого співрозмовника по виразу його обличчя, міміці, жестах, позі.

Обладнання: картинки із зображенням різних дій, предметів.

Обирається ведучий. Він обирає собі поглядом картинку, а потім показує дітям зміст вибраної картинки. Діти здогадуються, що показує ведучий. Після відповідей дітей ведучий показує обрану картинку.

Гра продовжується до тих пір, поки в ролі ведучого не побуває кожна дитина. Педагог стежить за тим, щоб відгадували по можливості всі діти. Якщо хтось весь час не може це зробити, йому допомагають навідними питаннями.

«Тримай м'яч»

Мета: розвивати у дітей комунікативні навички, увагу, вміння працювати з партнером; сприяти згуртуванню дитячого колективу; навчати дітей вмінню програвати, розвивати емпатію.

Обладнання: іграшка гнома, м'яч, запис веселої музики.

Гном пропонує дітям встати парами обличчям один до одного і тримати руками один м'яч. Під звуки музики дітям потрібно буде виконати ті дії, про які буде говорити дорослий, при цьому кожна пара повинна постаратися не випускати м'яч з рук. Дії: присісти, пострибати на двох ногах, на одній нозі, побігати, покружляти.

Після виконання завдання дітям пропонується встати спиною один до одного, тримати м'яч спинами і виконувати команди гнома. Дії: присісти, покружляти, проходити по кімнаті. При цьому треба намагатися, щоб м'яч не впав.

ІГРИ НА РОЗВИТОК НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ

«Плутанина»

Мета: сприяти згуртуванню групи.

Хід гри: діти обирають одного з учасників, який виходить за двері. Решта стають в коло і беруться за руки. За командою дорослого вони, не кидаючи рук, плутаються між собою. Дорослий допомагає дітям заплутатися. Коли готова плутанина звать гравця, який знаходиться за дверима. Його завдання – розплутати плутанину.

«Слухняний м'ячик»

Мета: сприяти згуртуванню групи.

Хід гри: діти стають у дві шеренги. За сигналом перекочують м'яч (діаметром 8 см) зі своїх долоньок, складених чашечкою, в долоньки, який стоїть ліворуч. Ні в якому разі не можна передавати м'яч по повітрю. Той, хто передав м'яч по повітрю або впустив його, вибуває з гри. Перемагає команда, в якій стає більше гравців.

«Дізнайся хто це?»

Мета: створювати позитивний емоційний комфорт в групі.

Хід гри: діти стають в коло, взявшись за руки, і вибирають ведучого. Він встає в центр кола. Йому хусткою зав'язують очі. За командою дорослого діти йдуть мовчки по колу, поки дорослий жестом не покаже на одного з дітей. Той в свою чергу повинен відгукнутися на ім'я ведучого, а ведучий із закритими очима повинен назвати того, хто його покликав. Якщо ведучий сказав вірно, дитина стає замість нього. Гра продовжується до тих пір, поки кожна дитина не побуває в центрі кола.

«Знайди мене»

Мета: розвивати навички спілкування.

Хід гри: для проведення даної гри діти діляться на дві команди. Всім учасникам однієї команди зав'язують очі. Група з зав'язаними очима ходить по кімнаті і знаходить дітей з іншої команди. Але потрібно не просто знайти товариша, але і впізнати його, обмацуючи волосся, одяг, руки. Після того, як всі знайдені і названі, учасники міняються ролями.

«Пальма в долоню»

Мета: розвивати комунікативні навички, отримувати досвід взаємодії в парах, сприяти подоланню страху тактильного контакту.

Матеріал: стіл, стільці та інші предмети.

Хід гри: діти стають попарно, притискаючи праву долоню до лівої долоні і ліву долоню до правої долоні. Сполучені таким чином, діти повинні пересуватися по кімнаті обходячи різні перешкоди: стіл, стільці, ліжко, річку.

У цій грі в парі з дитиною може бути і дорослий. Ускладнювати гру можна, якщо дати завдання пересуватися стрибками, бігом, на корточках і т. Необхідно нагадати, що долоні розтискати не можна.

«Клубочок»

Мета: розвивати комунікативні навички.

Матеріал: клубок ниток.

Хід гри: діти сідають півколом. Дорослий стає в центрі і, намотавши на палець нитку, кидає дитині клубочок, намотує нитку на палець, відповідає на питання і задає питання, передаючи клубок наступному гравцеві. Якщо дитині важко з відповіддю, він повертає клубок ведучому.

Ця гра допомагає дітям побачити загальні зв'язку між ними, а дорослому допомагає визначити, у кого з дітей є труднощі в спілкуванні. Вона буде корисна сором'язливим дітям, також її можна використовувати в групах малознайомих учасників.

Провідним може бути обрана і дитина.

Коли всі учасники поєдналися ниточкою. Дорослий повинен зафіксувати їх увагу на те, що всі люди чимось схожі і це подібність знайти досить легко. І завжди веселіше, коли є друзі.

«Хмарочос»

Мета: розвивати вміння домовлятися, працювати в команді.

Матеріал: складаний метр; 2-3 дерев'яних кубики (*можна різного розміру*) на кожну дитину.

Хід гри: діти сідають в коло, а в центрі кола необхідно побудувати хмарочос. Діти по черзі ставлять свої кубики (*по одному по черзі*). При цьому вони обговорюють, куди краще покласти кубик, щоб хмарочос не впав. Якщо хоча б один кубик впаде, будівництво починається спочатку. Дорослий, який спостерігає за ходом будівництва, періодично вимірює висоту будівлі.

Дорослий в даній грі займає місце стороннього спостерігача. Він може вміщуватися в хід гри тільки в разі виникнення конструктивного конфлікту. Діти повинні самостійно спробувати знайти спільну мову. Переслідуючи ігрову мету: побудувати якомога вищу вежу, більш-менш стійку.

В кінці гри дорослий може провести аналогію між вежею і роботою команди, пояснюючи дітям, що дружба і вміння приходять до єдиного рішення – це та основа, яка може утримувати вежу від падіння, а групу від розвалу.

ІГРИ НА РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ВИРАЖАТИ ЕМОЦІЇ І РОЗУМІТИ ЕМОЦІЇ ІНШИХ

«Розпізнай мою емоцію»

Мета: розвиток здатності розуміти емоційний стан оточуючих людей, можливості до самовираження; зняття бар'єрів у спілкуванні; формування моральних уявлень; корекція поведінки.

Хід гри: кожна дитина по черзі задумує якусь емоцію і показує її за допомогою міміки. Решта дітей здогадуються, що це за емоція.

Кожна дитина вибирає собі одну картку із зображенням будь-якого емоційного стану і розповідає, коли в якій ситуації він буває таким («Я радію, коли ...», «Я злюся, коли ...», «Я засмучуюсь, коли ...» і т. д.).

- Діти згадують щось веселе і намагаються висловити це.
- Діти згадують що-небудь сумне.
- Діти згадують щось таке, що викликає злість.

«Зачарована дитина»

Мета: навчання елементам техніки виразних рухів.

Хід гри: дитину зачарували. Він не може говорити і на питання відповідає жестами, показуючи рукою на різні предмети і вказуючи напрямки: шафа, стіл, внизу, вгорі, там.

«Інтерв'ю»

Мета: розширити вміння розпізнавати емоції; вчити передавати заданий емоційний стан за допомогою виразних рухів та жестів; розвивати асоціативні сприйняття.

Хід гри: дорослий каже «Уявіть, що кожен з вас став відомою, знаменитою людиною. Всі цікавляться вашою думкою. Журналіст намагається взяти у вас інтерв'ю і задає вам різні питання»

Дорослий бере мікрофон і, по черзі підходячи до кожної дитини, пропонує відповіді на питання або закінчити речення.

Коли люди сміються?

Що ви відчуваєте, коли інші сміються? Чому?

Що ви робите, коли поруч хтось плаче? Чому?

Люди сердяться, коли ...

Люди ображаються, якщо ...

Люди дивуються, коли ...

Люди радіють, якщо ...

Дітям пропонується уважно слухати і за допомогою виразних рухів «ілюструвати» вірш «Бувають почуття різні».

Бувають почуття різні:

Прекрасні, небезпечні,

Серцеві, забавні,

Сердиті і славні,

Веселі, сумні,

Гральні, молчальніе.

Спробуй посміхнутися,

Як клоун на манежі.

ІГРИ НА КОРЕКЦІЮ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ, ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ

ЗНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОЇ НАПРУГИ

«Лови-лови»

Мета: зняття емоційної напруги.

Матеріал: паличка довжиною 0,5 м з прикріпленим до неї легким м'ячиком на яскравій стрічці.

Хід гри: вибирають ведучого, вручають йому паличку, потім стають в коло, ведучий – в центрі кола. Ведучий підходить до дітей зі словами: «Лови-лови!».

Завдання граючих – зловити м'яч, який весь час підлітає вгору. Ловити м'яч можуть відразу кілька учасників.

Гра сильно збуджує дітей, тому її найкраще проводити під час прогулянки після сну. Її добре використовувати, коли необхідно активізувати дітей, підвищити тонус, зняти емоційну напругу, направити їх рухову активність в потрібне русло.

«Добрі обзивалки»

Мета: корекція негативних емоцій; розвиток комунікативних навичок.

Матеріал: м'ячик

Хід гри: дітям пропонується, передаючи один одному м'ячик, обзивати один одного добрими необразливими словами. Наприклад, назвами овочів або фруктів, при цьому обов'язково називати ім'я того, кому передається м'ячик.

Обов'язково попередити дітей, що на ці обзивалки не можна ображатися, адже це гра. Завершити гру обов'язково хорошими словами: «А ти, Маринка - картинка», «А ти, Антошка - сонечко» і т.д.

М'ячик передавати потрібно швидко, не можна довго замислюватися.

Перед початком гри можна провести з дітьми бесіду про образливі слова, після яких люди, зазвичай, ображаються і починають у відповідь обзиватися.

«Дракон кусає за хвіст»

Мета: зняття напруженості, невротичних станів, страхів.

Хід гри: звучить весела музика. Діти стають один за одним і міцно тримаються один за одного (за плечі). Перша дитина – «голова дракона», останній – «хвіст дракона». «Голова дракона» намагається зловити «хвіст», а той ухиляється від неї.

Увага! стежте, щоб діти не відпускали один одного, а також щоб ролі «голови дракона» і «хвоста» виконали всі бажані.

«Скульптура»

Мета: розвиток уміння володіти м'язами обличчя, рук, ніг, зниження м'язової напруги.

Хід гри: діти розбиваються на пари. Один з них – скульптор, інший – скульптура. За завданням дорослого (або ведучого-дитини) скульптор ліпить з «глини» скульптуру:

- Дитину, яка не чого не боїться
- Дитину, яка всім задоволена
- Дитину, яка виконала складне завдання і т.д.

Теми для скульптур може пропонувати дорослий, а можуть вибирати самі діти. Потім діти можуть помінятися ролями.

Після проведення гри доцільно обговорити з дітьми, що вони відчували в ролі скульптора, скульптури, яку фігуру приємно було зображати, яку - ні.

«Покатай ляльку»

Мета: гра сприяє зняттю м'язових затискачів в області рук, підвищення впевненості дитини.

Хід гри: дитині дають в руки маленьку ляльку (або іншу іграшку) і кажуть, що лялька боїться кататися на гойдалці. – Чи згодні ви допомогти ляльці подолати страх і навчити бути сміливою?

Спочатку дитина, імітуючи рух гойдалок, злегка похитує рукою. Поступово збільшуючи амплітуду рухів (рухи можуть бути в різних напрямках). Потім дорослий запитує дитину про те, чи стала лялька сміливою. Якщо ні, то можна запропонувати дитині сказати ляльці, що лялька повинна робити, щоб подолати свій страх. Потім гру можна продовжити ще раз.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ**Як виховувати дитину з порушеннями зору
(поради психолога для батьків)**

1. Не відрізняйте свою дитину від інших, виховуйте в ній самостійність, впевненість у собі.
2. Не слід боятися гуляти з дитиною, подорожувати з нею.
3. З дитиною необхідно дуже багато розмовляти, спілкуватися, забезпечувати різноманітне коло спілкування (парк, дитячий сад, гурток, сусіди у дворі т.д.)
4. Обов'язково потрібно розвивати слухову пам'ять дитини. Гарна пам'ять допоможе їй в навчанні і в житті взагалі. Треба розучувати з малюком вірші, пісні, іноземні слова і т.д.
5. Не варто обмежувати дитину в ліпленні, конструюванні, навіть малюванні. Нехай дитина не бачить результатів своєї «творчості», але повірте, вона отримує від малювання справжнє задоволення (особливо з двох до десяти років).
6. Слід читати дитині якомога більше, нехай це будуть не тільки казки та оповідання (відповідно віку), але і класика, фантастика. Дитина повинна визначити свої літературні смаки, а для цього треба ознайомити її з усім розмаїттям світу книг: прози і поезії. Якщо батькам ніколи читати самим, можна запропонувати і аудіозапис, але все ж краще, коли читає улюблена мама, тато, бабуся, братик або сестричка.
7. Необхідно виховувати в дитині любов до фізичної праці і побутові навички. Нехай дівчата пробують готувати (звичайно, за допомогою дорослих), шити, в'язати, танцювати. Не варто обмежувати в рухах, в заняттях фізичними вправами.
8. Розвивайте в дитині можливі таланти, займайтеся спільною творчістю, подавайте власний приклад.
9. Поясніть, що окуляри - це не привід для сміху, готуйте дитину до того, як поводитися в ситуації насмішок (не варто ставитися до них занадто серйозно і тим більше показувати, що це хоч якось зачіпає дитину; навчіть її відповідати на насмішки легко і внутрішньо вільно, не бентежачись. При цьому поясніть, що насмішки – нешкідливі, інша справа – відверті знущання, на які реагувати потрібно просто обов'язково).
10. Стосовно усього іншого – виховуйте свою дитину так само, як і звичайну.

Корекція порушень розвитку емоційно-вольової та особистісної сфери у дітей з порушеннями зору

1. Часто у дітей, які мають патологію зору, спостерігаються порушення в розвитку емоційно-вольової, особистісної сфери.

2. Батькам варто знати, що існують два основні типи характерологічних реакцій дітей з порушенням зору на труднощі в навчанні, спілкуванні, грі та інших видах діяльності: вияви невпевненості, пасивності, схильності до самоізоляції, недовіра до оточуючих; дратівливість, збудливість, агресивність.

3. Для подолання та попередження такого типу відхилень потрібно:

- корегувати особливості спілкування;
- підвищувати рівень оволодіння комунікативними навичками;
- з раннього віку формувати та збагачувати досвід спілкування дити;
- не обмежувати коло спілкування тільки з тими, хто проживає разом з дитиною;
- надавати можливість для постійних контактів і співпраці з нормально зрячими однолітками та дорослими;
- виховувати мотиви (бажання) і потреби щодо широкого спілкування з навколишнім світом, позитивного ставлення до спілкування;
- формувати образ партнера по спілкуванню, компенсуючи недоліки сприймання (учити сприймати за різними ознаками);
- розвивати вміння встановлювати правильні взаємини з іншими людьми, стимулювати активність у спілкуванні;
- сприяти оволодінню певними соціальними нормами: як розпочати та завершити діалог, як уникнути його, коли він є недоцільним;
- розвивати соціальні установки у сфері спілкування;
- інтерес до самого процесу спілкування, а не тільки до його результату;
- ставлення до спілкування як до діалогу, а не монологу;
- толерантність до недоліків партнера;
- виховувати готовність до взаємодії з будь-якими партнерами, незалежно від стану зору;
- збагачуючи емоційний досвід слабозорої дитини у спілкуванні, створювати нові типи поведінки;
- тактовно вказувати на зроблену помилку;
- використовувати прийоми для активізації спілкування: «А ти що про це думаєш?», «А тепер ти спробуй знайти вихід з цієї ситуації»;
- виховувати довірливі стосунки, насамперед з близькими людьми;
- долати упереджене ставлення до оточуючих, використовувати різноманітні методи (словесні, практичні ситуації);
- виховувати вміння розуміти іншу людину, її стан, проблеми – здатність до емпатії (співпереживання), почуття взаємоповаги;
- регулювати самооцінку дитини;
- виховувати вміння приймати себе;
- учити адекватно оцінювати себе та свої можливості;
- формувати здатність бути самим собою, відкрито адекватно проявляти свої емоції, почуття;
- запобігати формуванню комплексу неповноцінності;
- фіксувати реальні успіхи;

- дитина має усвідомлювати, що вона рівноправний член суспільства;
- розширювати коло спілкування, допомагати в оволодінні комунікативними навичками;
- дитину необхідно весь час залучати до самообслуговування, давати посильні доручення та обов'язки;
- допомагати у виборі гуртка, спортивної секції, які б відповідали здібностям, можливостям дитини;
- розкривати творчий потенціал дитини, з раннього дитинства розвивати творчі здібності (ігри, спеціальні заняття);
- надавати допомогу в пізнанні власного «Я» (сукупності уявлень про себе).
- виховувати самостійність та активність;
- створювати атмосферу, яка б виключала можливість виникнення почуття страху або невпевненості;
- переконувати дитину в тому, що вона сама здатна шукати і знаходити правильні рішення;
- у кожному виді діяльності надавати можливість слабозорій дитині проявляти самостійність та творчість, учити долати перешкоди й труднощі, які трапляються, знаходити оптимальний шлях для досягнення результату;
- уникати гіперопіки;
- виховувати активну життєву позицію, коли дитина з особливими потребами не є споживачем, а займає соціально важливу позицію, є суб'єктом діяльності, людиною, яка розраховує на власні сили.

Для подолання другого типу відхилень – імпульсивності, збудженості, дратівливості, агресивності необхідно:

- залучати дитину до активного слухання, щоб вона вербально висловлювала агресію, знімаючи таким чином збудженість і нервовість;
- з домашнього перегляду виключити телепередачі й фільми із сценаріями насилля, жорстокості;
- у жодному разі не застосовувати фізичне покарання;
- спрямовувати енергію дитини на щось корисне;
- не провокувати дитину, бути уважним до її стану, роз'яснювати наслідки поведінки, використовувати метод переконання;
- переконувати дитину, що ви її любите, а окремі вчинки вас засмучують;
- тактовно і послідовно навчати дитину самоконтролю, витриманості;
- хвалити за виявлення (хай мінімальне) терпіння, успішну спробу стримати себе;
- висловлювати надію, що дитина зможе, якщо захоче, подолати себе, якщо не буде поспішати, а буде розмірковувати, як їй правильно діяти;
- батьки, які виховують дитину з порушеннями зору, повинні знати, що деякі негативні емоційні переживання у зв'язку з вадами зору присутні у всіх дітей, але глибина і гострота реакції залежать від віку, типу особистості, здатності дитини до адаптації. Вони підтримуються усвідомленням обмежених можливостей. Часто це проявляється в стані тривоги чи страху, що може призвести до виникнення та закріплення такої якості як просторова тривожність (нездатність ефективно діяти навіть у звичних умовах).

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

Методи і прийоми розвитку та корекції емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору

Емоції відіграють важливу роль у житті дітей, допомагаючи сприймати дійсність і реагувати на неї. Почуття панують над усіма сторонами життя дошкільника, надаючи їм особливого забарвлення і виразності, тому емоції, які вона відчуває, легко прочитуються на обличчі, у позі, жестах, в усьому поведінці.

Потрапляючи в дитячий садок, дитина потрапляє в нові, незвичні умови, в оточенні незнайомих йому дорослих і дітей, з якими доводиться налагоджувати взаємини. У цій ситуації дорослі повинні об'єднати зусилля для забезпечення емоційного комфорту дитини, розвитку уміння спілкуватися з однолітками.

Тому дорослі (батьки, вихователі) повинні прагнути до встановлення тісних емоційних контактів з дитиною, так як взаємовідносини з іншими людьми, їх вчинки – найважливіше джерело формування почуттів дошкільника: радості, ніжності, співчуття, гніву й інших переживань.

Розвивати емоційну сферу дитини, навчити його усвідомлювати свої емоції, розпізнавати і доволіно виявляти їх повинні не тільки фахівці-психологи, а й педагоги, вихователі, батьки. Знайомство дітей з фундаментальними емоціями здійснюється як у ході всього освітнього процесу, так і на спеціальних заняттях, де діти переживають емоційні стани, вербалізують свої переживання, знайомляться з досвідом однолітків, а також з літературою, живописом, музикою. Цінність таких занять полягає в тому, що у дітей розширюється коло усвідомлюваних емоцій, вони починають глибше розуміти себе та інших, у них частіше виникає емпатія по відношенню до дорослих і дітей. З допомогою сюжетно-рольових ігор, рухливих ігор і ігрових вправ, елементів психогимнастики, техніки виразних рухів, етюдів, тренінгів, психом'язового тренування, міміки і пантоміміки, літературних творів та казок (ігор-драматизацій) ми сприяємо розвитку емоційної сфери дитини.

Під час роботи з дітьми в даному напрямку важливо зробити акцент на розвиток наступних умінь:

- вміння розрізняти і порівнювати емоційні відчуття, визначати їх характер (приємно, неприємно, спокійно, дивно, страшно і т. д.);
- вміння одночасно спрямовувати свою увагу на м'язові відчуття і експресивні рухи, що супроводжують будь-які власні емоції і емоції, які відчувають оточуючі.

У заняттях використовуються наступні методичні засоби:

1. Рольові гри (рольова гімнастика, включає рольові дії і рольові образи, і психодрама), які ґрунтуються на розумінні соціальної ролі людини у суспільстві. До основних порушень рольового розвитку у дітей зазвичай відносять рольову ригідність - не вміння переходити з ролі в роль, рольову аморфність – не вміння приймати будь-яку роль; відсутність рольової креативності – не вміння продукувати нові образи, прийняття патологічних ролей.

2. Психогімнастичні ігри, що ґрунтуються на теоретичних положеннях соціально-психологічного тренінгу. У цих іграх формується:

- прийняття свого імені;
- прийняття своїх якостей характеру;
- прийняття свого минулого, теперішнього, майбутнього.

3. Комунікативні ігри:

• ігри, спрямовані на формування у дітей вміння побачити в іншій людині його переваги та забезпечувати іншого вербальними і невербальними «погладжуваннями»;

ігри та завдання, які сприяють поглибленню усвідомлення сфери спілкування;

- ігри, які навчають умінню співпрацювати.

4. Ігри та завдання, спрямовані на розвиток довільності, усвідомлення таких понять, як «господар своїх почуттів» і «сила волі».

Ігри, спрямовані на розвиток уяви: вербальні ігри, невербальні гри і «уявні картинки».

Ігри-драматизації. Їх перевага полягає в тому, що персонажами ігор стають самі діти. У ході гри діти не тільки отримують задоволення від пізнання навколишнього світу, але і при цьому вчаться керувати собою. Участь дітей в грі є добровільною. Елементами ігор виступають спеціальні вправи, об'єднані в групи і спрямовані на розвиток умінь довільної регуляції у різних сферах діяльності. Кожна вправа включає фантазію (думки і образи), почуття (емоції і переживання) і руху дитини. Щоб хід спільної гри не переривався, всі вправи об'єднуються змістом сюжетно-рольової гри. Відсутність яких-небудь зовнішніх атрибутів – одна з умов ігор. Всі предмети і події ігрового сюжету повинні бути уявним, тобто позначатися фізичними діями або заміщатися предметами звичайного оточення. Кожна частина занять вирішує не одну, а декілька цілком самостійних завдань, по-своєму важливих для розвитку емоційної сфери дитини. У сюжет гри включаються творчі ідеї та пропозиції самих дітей.

Психогімнастика висловлює якийсь образ фантазії, яка насичена емоційним змістом. Психогімнастичні вправи використовують механізм психофізичного емоційного єдності. Наприклад, дитина не тільки виконує різкі ритмічні махи руками, а уявляє себе веселим зайчиком, грає на уявній трубі. Це вправа доставляє йому масу задоволення, включає його фантазію, покращує ритмічність руху. У послідовності психогімнастических вправ важливо дотримуватись чергування і порівняння протилежних за характером рухів (напружених і розслаблених, різких і плавних, частих і повільних, вільного просування в просторі і зіткнення з предметами), супроводжуваних чергуючим м'язовим розслабленням та напруженням.

Таке чергування рухів гармонізує психічну діяльність мозку. При цьому впорядковується психічна і рухова активність дитини, покращується настрій, скидається інертність самопочуття.

Вправи на емоції і емоційний контакт спрямовані на розвиток у дітей здібності розуміти, усвідомлювати, правильно висловлювати і повноцінно переживати свої і чужі емоції.

Комунікативні вправи, при яких відбувається тренування загальних здібностей невербального впливу дітей один на одного (емоційні прояви і контакти-пантоміми). У ці вправи включаються обмін ролями партнерів по спілкуванню і оцінка емоцій. Головним інструментом, яким оволодіває дитина, виконуючи дані вправи, є вміння співпереживати, звільнитися від емоційної напруженості, вільно проявляти емоції, активно спілкуватися.

Мімічні та пантомімічні етюди, в яких виразно виділяються окремі емоційні стани (радість, подив, інтерес, гнів...), пов'язані з переживанням тілесного і психічного задоволення або невдоволення. З допомогою етюдів діти знайомляться з елементами виразних рухів: мімікою, жестом, позою, ходом.

Зміст корекційної роботи з розвитку емоційної сфери структурно можна уявити наступним чином:

1. *Комфортна організація режимних моментів.*

2. *Оптимізація рухової діяльності* через організацію фізкультурно-оздоровчих заходів:

- оздоровчо-профілактичної гімнастики;
- фізкультхвилинок;
- спортивних ігор;

- рухливих ігор (у тому числі народних);
 - ігрових завдань і вправ;
 - розваг.
3. *Ігротерапія:*
- сюжетно-рольові ігри;
 - ігри-вправи на емоції і емоційний контакт;
 - комунікативні ігри;
 - дидактичні ігри.
4. *Арттерапія:*
- малювання;
 - ритмопластика;
 - танець;
 - музично-ритмічні рухи.
5. *Заняття-образи, ігри-драматизації, казкотерапія.*
6. *Психогімнастика:*
- етюди;
 - міміка;
 - пантоміміка.
7. *Тілесно-орієнтовані методи, психом'язове тренування.*
8. *Відвідування кімнати психологічного розвантаження.*
9. *Завдання, спрямовані на:*
- організацію спільної діяльності;
 - складання розповідей;
 - організацію театралізованих ігор і т.д.
10. *Використання наочних посібників:*
- фотографій;
 - малюнків;
 - схем;
 - символів.
11. *Використання медіатехнологій:*
- презентацій;
 - комп'ютерних корекційно-розвивальних ігор і вправ;
 - фільмів, тощо.

Корекція та компенсація вторинних відхилень в розвитку дітей з порушеннями зору в умовах дошкільного закладу

Навчання та виховання дітей в дитячих садках для дітей з вадами зору направлено на корекцію та компенсацію вторинних відхилень в розвитку дітей, здійснення лікувально-відновлювальної роботи з виправлення косоокості та амбліопії, а також успішну підготовку дітей до навчання в школі.

Успішність рішення всіх цих задач залежить від рішення їх в тісному взаємозв'язку. У зв'язку з цим важливим є розвиток зору та зорового сприймання, бо неповноцінність першого зумовлює недостатній розвиток другого. Тому однією зі спеціальних задач корекційно-відновлювальної роботи в дитячих садках для дітей з вадами зору є розвиток способів зорового сприймання, зорової орієнтації при активному вправлянні та активізації зорових функцій.

Досить часто вправи на розвиток і активізацію зорових функцій носять малорухливий характер, що знижує рухову активність дітей з порушенням зору, яка і так страждає через зорово-рухову недостатність. Важливим є використання завдань, завдяки яким вирішуються загальноосвітні, корекційно-компенсаторні та лікувально-відновлювальні задачі, так як спеціально організоване навчання спрямоване на розвиток зорово-сенсорного досвіду в процесі виконання дітьми предметно-практичних дій, на диференціацію різних ознак та якостей об'єктів навколишнього середовища, що слугує вправлянню, активізації та відновленню зору.

Наприклад, в період відновлення гостроти зору важливо організувати систематичне вправління амбліопічного ока у виділенні форми, кольору, величини предметів та їх зображень.

При далекозорості рекомендується посилене зорове навантаження, використовуються посібники і матеріали дрібного розміру. При близорукості не допускаються зорові навантаження, а посібники і матеріали даються більш крупного розміру.

Комплексний підхід до організації занять передбачає не лише вправління зору, розвиток зорових можливостей і формування математичних уявлень, але й забезпечує розвиток і активне включення в процес пізнання збережених аналізаторів та мови як ефективних засобів компенсації зорової недостатності.

Полісенсорний характер відображення оточуючого світу сприяє більш повному пізнанню, уточненню та збагаченню уявлень і формуванню цілісних, адекватних дійсності образів.

Формування цілісного і повного сприймання є важливою задачею в розвитку пізнавальної діяльності дітей з порушенням зору. При навчанні таких дітей необхідно використовувати вправи на формування способів зорового сприймання, обстеження, виділення якісних, кількісних, просторово-часових ознак та якостей.

Завдання на активізацію зорових функцій і розвиток зорового сприймання слугують не лише формуванню перцептивних дій, а й сприяють формуванню мислення дитини. Комплексність занять забезпечує активність дітей при розгляданні, обстеженні та зоровому виділенні ознак та якостей предметів, і в той же час у дітей розвивається зорова увага і зорова пам'ять.

Дітям з порушенням зору важко вдається рахунок предметів у великому просторі, предметів, що розташовані по колу, в декілька рядів, предметів, що не упорядочені. Для формування навичок правильного орієнтування і зорового вправління треба пропонувати дітям рахувати навколишні предмети і об'єкти: іграшки, меблі, посуд і т.д. Спілкування в процесі лічби в реальному світі збагачує зорові образи у дітей.

Для розуміння просторових відношень та ознак треба вправляти в розміщенні різних предметів та об'єктів на мікро- та макроплощині. Такі завдання можуть носити

характер зорових та усних диктантів, коли діти за зразком чи словесною вказівкою педагога розміщують, малюють, розташовують об'єкти.

Широке використання рухливих ігор, рухів та орієнтування за наданими схемами відповідно світловим, звуковим сигналам та словам педагога забезпечує формування практичного орієнтування у просторі.

Для підвищення зацікавленості до завдань та збагачення зорового досвіду дітей на заняттях необхідно використовувати різноманітний ілюстративний матеріал, при цьому для збагачення уявлень про об'ємні ознаки та якості предметів необхідно частіше використовувати об'ємні предмети.

Лічба та об'єднання в групи явищ та предметів: звуків дудочки, миготіння лампи, листя на гілці, квітів у вазі, гудзиків на одязі, дірочок на взутті – збагачує сенсорний досвід дітей з порушенням зору.

Залежно від стану зору і період відновлювальної роботи завдання по – можливості мають носити індивідуальний характер.

В цілях відпрацювання зорово-перцептивного контролю в процесі малювання на заняттях з математики слід широко використовувати контури і трафарети. Використання контурів і трафаретів дозволяє закріплювати і уточнювати уявлення про предмети, їх форму; формувати правильні зорово-просторові уявлення про способи зображення; співвідносити дії, що виконуються, з формою зображеного, що має важливе корекційне значення.

Для підвищення ефективності розвитку навичок зорово-просторового орієнтування слід використовувати дидактичні ігри, вправи та рухливі ігри.

Особливості роботи з дітьми, що мають порушення зору в умовах інклюзивного навчання

Педагогам, які працюють з дітьми, які мають порушення зору, в умовах інклюзивного навчання важливо адаптувати до потреб цих дітей навчальне середовище ще до початку приходу такої дитини у клас. Якщо дитина є слабозорою, їй необхідні додаткове освітлення робочого місця, спеціальні підручники, зошити, збільшувача техніка. При спілкуванні з незрячою дитиною важливо дати їй зрозуміти, хто з нею розмовляє, даючи конкретну інформацію про себе. У класі не повинно бути жодних перешкод, які можуть заважати пересуванню дитини.

Важливо підготувати інших дітей у класі, які зможуть виконувати функції провідника для такої дитини. Педагог не повинен уникати таких слів, як «подивись», «дивись», тому що ці слова є природними і повинні ввійти в лексикон дитини. Учитель також повинен озвучувати все, що він пише на дошці. Пояснення вчителя не повинно бути швидким та складним – треба пояснювати просто, зрозуміло, з наведенням доказів, використовуючи додаткові, за можливості об'ємні наочні засоби. Від педагога вимагаються терпіння для багаторазового пояснення й надання вказівок про виконання завдання дитині, яка не бачить. Важливо давати таким дітям можливість ознайомитися з дидактичним матеріалом, який будуть використовувати під час уроку, ще до початку проведення самого уроку.

Педагоги класів з інклюзивним навчанням повинні попереджувати втомлюваність дітей з порушеннями зору, брати до уваги їх повільність у процесі читання, письма, яка передбачає звільнення навчального матеріалу від другорядного й несуттєвого. Необхідно чітко регламентувати безперервне зорове навантаження, яке не повинно перевищувати 5-7 хвилин для слабзорих дітей і 10-15 хвилин для дітей зі знизеним зором, хоча й таке навантаження може втомлювати багатьох дітей.

Слабозорі та сліпі діти можуть мати як знижену, так і завищену самооцінку. Відмічається, що незрячі старшокласники не вміють вести діалог, слухати співрозмовника, не ставлять запитань, не співвідносять свої висловлювання з висловлюваннями інших – при діалозі переходять на монолог. Тому важливо, починаючи з молодших класів, учити і привчати розуміти позицію інших, формувати навички спілкування. З метою створення сприятливої атмосфери у класі незрячу чи слабозору дитину слід представити всьому класу, дати дітям можливість поспілкуватися, стимулювати запитання з боку інших дітей і самостійної відповіді цієї дитини.

Педагогам, які працюють з дітьми, які мають порушення зору, треба пам'ятати, що для незрячих дітей основним каналом для сприймання інформації є слух, тому важливо забезпечити можливість використання аудозаписів, можливість дитини сидіти ближче до вчителя. Педагог повинен висловлюватись чітко і розбірливо, а демонструючи малюнок, схему чи таблицю, робити їх чіткі пояснення.

Для кращого засвоєння навчального матеріалу важливо використовувати широкий спектр дидактичного й технічного забезпечення:

- підготовку дидактичного забезпечення в альтернативній формі, наприклад, використовуючи збільшений, електронний чи рельєфний формат;
- призначення у класі консультантів для такої дитини, які можуть допомагати при записі матеріалу, читанні текстових фрагментів, за потреби супроводжувати дитину, яка не бачить.

Під час сприймання навчального матеріалу важливо враховувати, що учні з порушеннями зору виконують завдання значно повільніше, ніж інші діти. У ході заняття педагог повинен частіше звертатись до дітей з порушеннями зору, залучати їх до групової роботи, допомагати їм підвищити свою активність і комунікабельність.

**ОПИС ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПЕДАГОГІВ:
ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ СПІВПРАЦІ**

<i>№ з/п</i>	<i>Форма роботи Тема</i>	<i>Мета</i>	<i>Зміст діяльності</i>	<i>К-сть занять</i>
1.	<u>Ворк-шоп</u> «Попередження і вирішення конфліктів у дошкільників»	-Підвищити соціально-психологічну компетентність педагогів щодо проблем дитячих конфліктів. -Збагатити практичні вміння стосовно придбання дітьми соціального досвіду спілкування.	1.Що таке «конфлікт»? 2. «Плюси» та «мінуси» конфліктів 3.Причини виникнення конфліктних ситуацій в дитячому колективі 4.Варіанти вирішення дитячих конфліктів 5. Підсумкова вправа «Що я візьму з собою».	1 заняття
2.	<u>Психолого-педагогічний семінар-практикум</u> «Супровід соціально-емоційного розвитку «проблемних» дітей (гіперактивних, тривожних, агресивних)»	-Актуалізувати та закріпити знання педагогів про типологічні особливості гіперактивних, тривожних, агресивних дітей. -Формувати вміння профілактичної і корекційної роботи, співпрацювати з такими дітьми та розуміти їх.	1.Психологічна вправа «Добре слово» 2.Вправа «Домашнє завдання» 3.Гра «Асоціації гіперактивності (тривожності, агресивності)» 4. «Актуальна інформація» 5.Діалог-роздум «Причини виникнення гіперактивності (тривожності, агресивності)» 6.Практична вправа «Портрет дитини» 7.Практичні рекомендації «Як виявити та допомогти «проблемній» дитині?» 8.Психологія для дорослих «Чи здатні Ви контролювати себе?».	3 заняття
3.	<u>Психолого-педагогічний тренінг</u> «Соціальна адаптація як комплексна проблема сучасності».	-Привернути увагу педагогів до проблеми соціальної адаптації, що обумовлено сучасними освітніми потребами. - Продовжувати формувати їх практичну компетентність щодо використання потенціалу гри з метою соціалізації	1.Привітання 2.Розминка 3.Психологічна гра «Мозаїка» 4.Релаксація. Гра «Ниточки» 5.Практична вправа «Запрошуємо до гри» 6.Вправа «Асоціації» 7. Домашнє завдання: корекційно-розвиткові	2 заняття

		дошкільників.	ігри та ігровий тренінг для дітей своєї групи.	
4.	<u>Практико-орієнтований семінар</u> «Гуманізація взаємин особистості та колективу».	-Узагальнити знання щодо особливостей гуманістичної педагогіки, необхідності та змісту модернізації освітнього середовища. - Допомогти педагогам переосмислити сутність процесу суб'єкт-суб'єктного співробітництва, що базується на саморозвитку дитини. -Формувати професійну компетентність у допомозі дитині пізнати себе і свою роль в соціальному середовищі.	1.Гра-привітання «Я – людина» 2.Діалог-обговорення «Як на Вашу думку» 3.Відео перегляд ігрового комплексу «Вчимося людяності» 4.Тест-рефлексія «Чи шанобливо Ви ставитесь до своїх вихованців» 6.Мозковий штурм «Розвиваючі технології для гуманізації взаємин» 7. Психологічна гра «Якби я дула...» 8. Практична вправа «Дитячі заповіді для мам, тат, бабусь і дідусів». 9.Підсумок: читання уривки розповіді «Спогади власного дитинства».	3 заняття
5.	<u>Творча майстерня</u> «Проектуємо правила морально-етичної поведінки»	-Підвищити практичні вміння педагогів щодо залучення дітей до створення нормативних проектів з використанням елементів технології Марії Монтесорі за методикою Веракси.	1.Привітання «Своє ім'я нам скажи і про себе розкажи» 2. Стартовий шерінг: -що таке проектний метод? - які основні завдання педагогіки Марії Монтесорі? -етапи реалізації нормативного проекту 3.Творча практична вправа «Створюємо нормативні проекти» 4. Фінально-рефлексивний шеренг.	1 заняття
6.	<u>Психологічний тренінг</u> «Вчись керувати своїм гнівом»	-Надати учасникам більш глибоку уяву про гнів, його причини, роль і значення - Розширити вміння правильно керувати своїм гнівом	1.Психологічна розминка 2.Що таке гнів? Вправа «Як на долоні» 3.Причини гніву. Вправа «Ситуації» 4.Як організм реагує на	1 заняття

		-Актуалізувати конструктивні способи взаємодії, спілкування, як вербальних, так і не вербальних.	гнів. Вправа «Ланцюжок» 5.Гнів – і друг, і ворог. Вправа «Коло» Міні лекція 6.Керуємо своїм гнівом. Корисна інформація «Кроки рівноваги» 7.Гра «Ваш варіант» 8. Вправа «Мікрофон»	
7.	<u>Психологічний тренінг</u> «Комунікативна толерантність та емоційна культура педагога – складові психологічного здоров'я»	-Розширити можливості встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування -Формувати вміння активного слухання та толерантного ставлення до інших людей -Активізувати процес самопізнання й самоактуалізації -Розвивати творчі здібності, уяву, здатність до емпатії, співпереживання і співчуття -Надати можливість учасникам оцінити міру своєї толерантності -Активізувати внутрішню енергію учасників, створити позитивний настрій у групі.	1.Ритуал привітання 2.Вправа «Через скло» 3.Діагностична вправа «Визначаємо уміння слухати» 4.Вправа «Типові прийоми слухання» 5.Гра «Карусель» 6.Притча «Про рай і пекло» 7.Мозковий штурм «Чесноти і вади важливі для спілкування» 8.Вправа «Синквейн» 9.Вправа «Мій позитивний портрет» 10.Гра «Коло взаєморозуміння» 11.Вправа «Поема про толерантність» 12.Підсумок. Обмін думками.	3 заняття

**ОПИС ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
БАТЬКІВСЬКОГО ЗАГАЛУ
ПЛАН ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ «ШКОЛИ ТУРБОТЛИВИХ БАТЬКІВ»**

«МУДРОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ»

<i>№ з/п</i>	<i>Тема</i>	<i>Мета</i>	<i>Зміст діяльності</i>	<i>Тривалість</i>
1.	«Який шлях виховання – така й дитина»	-Створити атмосферу психологічного комфорту -Сприяти усвідомленню батьками важливості впливу стилю родинного виховання на формування особистості дитини -Формувати вміння і навички вибору шляхів конструктивного сімейного виховання -Поглибити пізнання батьками своїх особистих якостей та власної виховної позиції засобами рефлексії.	1.Привітання 2.Вправа «Знайомство» 3.Презентація теми заняття 4.Вправа «Правила нашої групи» 5.Вправа «Хочу-роблю-ніколи»» 6.Перегляд відео фільму «Три шляхи у вихованні» 7.Обговорення проблем виховання 8.Рольова гра «Три шляхи у вихованні» 9.Вправа-експеримент «Склянка води» 10.Рефлексія-побажання	2 години (2 зан)
2.	«Таємниці ефективного спілкування»	-Розвивати вміння будувати діалогічну взаємодію при вирішенні проблемних сімейних ситуацій -Сприяти критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні засобами рефлексії -Формувати навички емпатійного реагування на дитячу поведінку.	1.Привітання 2.Вправа «Згадаємо наші правила» 3.Презентація теми заняття 4.Перегляд відео метафори «Річка і береги» 5.Тренувальна вправа «Скринька висловлювань до дітей» 6. Психогімнастична вправа «Будиночки дитячих емоцій» 7.Аналіз «Історії з життя» 8.Підсумок: відкритий мікрофон.	1 година (1 зан)
3.	«Самооцінка дитина починається з сім'ї»	-Формувати установку на дбайливе ставлення до особистості дитини -Ознайомити з причинами та наслідками низької	1.Привітання 2.Презентація теми тренінга 3.Експериментально-дослідницька гра «Типи наших повідомлень»	1 година (1 зан)

		самооцінки дітей -Продовжувати вчити об'єктивно оцінювати свої вчинки по відношенню до дитини -Допомагати знаходити рішення складних сімейних ситуацій	4. Перегляд відео фільму «Наша увага – це найкраща профілактика» 5. Вправа «Сердечки в серці» 6. Підсумок: що корисного сьогодні.	
4.	«Такі різні наші діти, але всі хочуть любові» (тренінг проводиться у вигляді телевізійної передачі «Психологічний вердикт»)	-Розкрити значення термінів «Гіперактивність», «Тривожність», «Агресивність» -Ознайомити з можливими способами виявлення психологічних особливостей дітей -Відпрацювати навички ефективної взаємодії з гіперактивними, тривожними та агресивними дітьми -Посилити потребу в психологічних знаннях та бажання використовувати їх у вихованні дітей.	1. Привітання 2. Презентація теми тренінга 3. Вправа-інтерв'ю «Що таке «Гіперактивність», «Тривожність», «Агресивність» 4. Вправа «Увага – на екран: слово фахівцю» 5. Тестування «Яка моя дитина» 6. Практична вправа «Психологічне дерево» -ознаки різної поведінки -причини -форми роботи 7. Аудіоліст-звертання від гіперактивної, тривожної та агресивної дитини 8. Презентація Р.Мунша «Я буду любити тебе вічно» 9. Підсумок.	3 години (3 зан)
5.	«Успішна соціалізація – умова життєвого комфорту дитини»	-Формувати відповідальність батьків за соціалізацію дитини -ознайомити учасників з різними підходами до сімейного виховання та методами підтримки дитини -визначити оптимальні шляхи спілкування з дитиною -сприяти усвідомленню важливості об'єктивного оцінювання та проявів безумовної любові.	1. Привітання 2. Презентація теми заняття 3. Вправа-інтерв'ю «Що вміє моя дитина» 4. Практична вправа «Продовжи речення» 5. Перегляд відео фільму «Самостійність у 2 роки» 6. Робота в парах «Створюємо модель успішності дитини» 7. Підсумок: плюси та мінуси тренінгових занять. 8. Вправа «Я всім бажаю...»	1 година (1 зан)